सा १

ॐ श्रीगणेशाय नमः प्रणम्य परमात्मानं बालधीवृ
द्धिसिद्धये सारस्वतीमृजुं कुर्वे प्रक्रियां नातिविस्त
राम् १ इन्द्रादयोपि यस्यान्तं न ययुः शब्दवारिधेः
प्रक्रियां तस्य कृत्स्नस्य क्षमो वक्तुं नरः कथम् २ त
त्रादौ संज्ञा व्यवहाराय संगृह्यन्ते अइउऋऌसमाना

समानं तुल्यं मानं परिमाणं येषां ते
समानाः १

१

नाःअनेनप्रत्याहारग्रहणायवर्णाःपरिगणने
नैषांसमानसंज्ञाचविधीयते नैतेषुसूत्रेषुमेथि
[illegible]रत्नमेयेयोविवर्तिनवाहिविवर्तिनस्त
मेथिर्भवतीतिनियमात् लौकिकप्रयोगानिष्ठ
त्वेयेममयमात्रत्वाच्च ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाःसवर्णाः ॥

सा २ एते च ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः पदस्यैवं सर्ववर्णानां लो
काच्छब्दस्य सिद्धिरिति वक्ष्यति ततो लोकत एव
2 ह्रस्वादिसंज्ञाज्ञानमाः चाषश्चैकाम्बदेमात्रान्द्वि मा
मात्रं वायसोऽब्रवीत् त्रिमात्रन्तु शिखी ब्रूते नकुल
श्चार्धमात्रकं एकमात्रो ह्रस्वः द्विमात्रो दीर्घः

त्रिमात्रः प्लुतः व्यंजनेचार्धमात्रके एषामन्येषु
दात्तादिभेदाः सन्ति उच्चैरुपलभ्यमान उदात्तः नी
चैरनुदात्तः समवृत्त्या स्वरितः सानुनासिकोनि
रनुनासिकश्च षट्त्रिंशत्संख्याक्षराणि एषां ह्रस्वा
नभेति उभयेस्वराः अकारादयः पंचचत्वारिंश

सा॰ कागटयस्तुडमयेस्वराडच्यते अवर्णानामिनः अ
३ वर्णावर्णाःस्वरानामिनडच्यते अन्तकोनास्ताव
स्वराः प्रत्याहारंजिग्राहयिषया [illegible] जनान्यन्तका वं २८
मति नद्यथा हयवरल जणनङम कढयघ
भजडदगब खफछठथ चटतकप ॥

३

शषस आद्यंताभ्यां प्रत्याहारैर्जिह्वा तना आद्येना-
भ्यामेनैव वर्णा ग्राह्याः आदिवर्णेनैतेन सह हरलमा-
णकन्नाम अणप्रत्याहारः तथा हि अकारो वकारेण
सह हरलमाणोः वप्रत्याहारः सर्वोच्याने अइउऋ
लृएऐओऔ हयवरल ञणनङम झढघधभ ज

सा
४

एकोनत्रिंशत्संख्याकः खव प्रत्याहारः उत्पद्यते १

डटगब इत्येतावत्संख्याकः संपद्यते चटतकप इति
चप प्रत्याहारः जडदगब इति जब प्रत्याहारः
कटथघभ इति कभ प्रत्याहारः एवं यत्र यत्र
येन येन प्रत्याहारेण कृतं समस्तत्र तत्र याहाराः
प्रत्याहाराणां संख्यानियमकरणं नास्ति ह र

४

नायंजनानि हकारादयः मकारान्ता वर्णा हसाव्यं
जनानिभवंति स्वरहीनंव्यंजनं तेषुकारः स्वरेव॰
स्वोच्चारणार्थत्वादित्संज्ञकः कार्यायेत्न प्रत्य
यायनिरिक्तः कस्मैचित्कार्यायोच्चार्यमाणो व॰
र्णोइत्संज्ञकोभवति यस्येत्संज्ञातस्यलोपः व

मा ५

एओटश्रीनेलोपः वर्णविग्रेयोलोपश्चामित्रवदाग
मः शत्रुवदादेशः स्वरानेनविनाह्रस्वाः संयोगाः
कचटतपवर्गाः उकारः पंचवर्णा परिग्रहणार्थः
अरेदोन्नामिनोगुणाः नामिस्थानिकाग्रस्पन् ओ न
पनेगुणमेनकाभवेति आरैगेहद्धिः आआरवौओ र

५

एतेहद्विसंज्ञकाभवंति । अंत्यस्वरादिष्टिः । अंत्योयःस्वा
रस्तदादिवर्णोष्टिसंज्ञकोभवति । अंत्यात्पूर्वउपधा ।
अंत्याद्वर्णात्पूर्वोयोवर्णःसउपधासंज्ञकोभ
वति । असंयोगादिपरोह्रस्वोलघुः । विसर्गानुस्वार
संयोगपरोदीर्घश्चगुरुः । अनुनासिकाननुनासिकः
वचनौ

मा ८

मात्वनासिकाभ्यामनुच्चार्यमाणोवर्णोऽनुनासिक
संज्ञोभवति कस्यपुनः किंस्थानेभ्यश्चकृहविसर्ज
नीयानांकंठः इचुयशानांतालुः उपूपध्मानी
यानामोष्ठौ ऋटुरषाणांमूर्द्धा लृतुलसानांदंताः
जमङणनानांनासिका च एदैतोःकंठतालु ओदौ

नोः कण्ठोष्ठं वकारस्य दन्तोष्ठं जिह्वामूलीयस्य जिह्वा
मूले नासिकाऽनुस्वारस्य हकारं पंचमैर्युक्तमन्तःस्था
भिश्च संयुतं उरस्यं तं विजानीयात्कण्ठमाहुरसंयुतम्
अष्टौ स्थानानि वर्णानामुरः कण्ठः शिरस्तथा जिह्वा
मूलं [illegible] च दन्ताश्च नासिकोष्ठौ च तालु च । ओज

मा
७

नानिचयषिंशान्सगाश्चैवचन्नदेशा सन्नस्वाग्रो
विसर्गोश्चजिह्वामूलीयपवच गजकुम्भाकृति
वैर्णःल्लनस्यपरिकीर्तितः एवंवर्णाहिपंचाशन्मा
त्रकायामुदाहृताः वर्णग्रहणेसवर्णग्रहणेका
रग्रहणेकेवलग्रहणेनपरकर्णोनावन् मा॰

अं इत्यनुस्वारः ८ अः इति विसर्गः १

ञ्चायैश्चिगोविंडरनुस्वारः द्विबिन्दुर्विसर्गो इति सं

ज्ञा॥ प्रक्रियाऽथ स्वरसंधिरभिधीयते इ यं स्व

रे इवर्णो यत्वमायाते स्वरे परे दध्यत्रानय इति।

स्थिते दध्यत्रानय इति तावद्भवति हसे हः सः स्वरा

त्परो रेफहकारवर्जितो हसो हसे परे द्विर्भवति

इकारः पार दारूपः सर्वमे ऋ त्वदापकाः तस्माददोष यो जयः ते रवने साधने तपार

[illegible]

प्रनार्द्धित्वेप्राप्तेन द्विरुक्तस्यद्विरुक्तिः
द्वित्वविधानसामर्थ्यादिद्घावेव शिष्यते
अन्येरुत्सालुप्यन्ते

सा इतिथकारस्यहिते कर्मेजवाःकर्मानोकर्मेपाः
प रेजवाभवेति इतिपूर्वथकारस्यदकारःसवर्णे
नाहंग्यौवर्णेणासवर्णोइतिवचनात् यथामेवं
वावक्तव्यं स्वरहीनंपरेणासंयोज्यं दृष्टानयइति
सिद्धंगौरीभवइतिशिते यद्दंइतिविशेषणात्रे

प

५११ । ११९ । स्र ।

फस्याह्निते किंत रायपोह्निः सरष्वोङ्केफान्यरोय।
पोह्निर्भवति जलंतेविकान्यायेनरेफस्योङ्कगम
ने जलेनिविभ्रातंविकाउङ्कयाति तेविकान्टणः
काष्टंचतैलंजलसमागमेपतेषा मङ्कंगमनंरे।
फर्लमीटषीगतिःग्रग्रेरेकोग्रयोयाति सर्वरे।

मा ९ फय्येवा ३ इता हमस्य ३ ईमाभ्यानिह ३ यप्रु ३ याव
ति गोर्य्यश्चइतिमिद्धं स्वरइतिन्नवतीते एवमन्य
त्रापियच्चंयच्चमस्त्वाद्नैनेंकार्येमिद्धिमेत्रमस्वेंत्रम
त्रोनर्वायदानेवा ३ नहतिर्ज्ञानवर्ग श्रेष्ठमभयस्त्वभ
यानामाभिलिख्यें उवे उवगी विन्नमापद्यते ।

नै

२

स्वरेपरे मध्वत्र मद्वत्र वध्वासने वह्वासने मधु
अरिमध्वरिः ऋ रम् ऋवर्णो रत्वमापद्यते पित्र्यर्थं
पित्रर्थः ऌ लम् ऌवर्णो लत्वमापद्यते ऌअनुबं
धः लनुबन्धः ए अय् एकारोऽय् भवति स्वरेपरे ने
अने नयने ओ अव् ओकारोऽव् भवति स्वरेपरे

स्वरेपरे
ः
स्वरेपरे

सा ९ लोऽग्रनेलवणो भोऽग्रनि भवनि गवादेरवर्णागमो

ऽस्तादौवक्तव्यः गोऽग्रहः गवाग्रः गोइंद्रः गवेंद्रः

गोऽग्रजिने गवाग्रजिने प्रऊढः प्रौढः प्रऊढिः प्रौढिः स्व

ईरे स्वैरे स्वईरिणी स्वैरिणी अक्षऊहिणी अक्षौहिणी एतेष्वा

कारागवादयः कार्याविरवर्णयकारः यथाऽक्षपरिमा ९

स्वैरिणी २

इष्टस्माले यकारः स्वर बत...त यः

गोमीर्जस्य घृतिः
प्रमाणम् १ श्री क्रोपाधुगम्

ते गोमूत्रिः गमूत्रिः अन्यत्र गवां मिश्रीभावो गोह

तिः पित्र्यमपि [illegible]

[illegible] यातीयो भवति ऐश्चाय् ऐकारे

श्चायभवति स्वरे परे नै अकः नायकः औश्चाव् औका

रेश्चावभवति स्वरे परे पौ अकः पावका नोऽहह ना

सा ॥ विह थोर्लोपश्चावापदांते पदांतेस्थितानामयादी
नोयकारवकारयोर्लोपश्चावाभवति तस्याग(न)ताः
तयागताः तयागताः तस्मैपतत तस्मापतत तस्मा
येतत पटोइह पटइह पटविह तोइमौ ताइमौ
ताविमौ लोपशिाकुननेसंधिः छेदमितभवति ॥ ह

॥

सखेऽइति हेसखेऽइति हेसखेयिनि हेसखेनि पटोनो

नः पटोनेऽस्थिनाटेकारादोकाराच्चपरस्याकारस्य

लोपोभवति तेऽत्र तेत्र पटोऽत्र पटोत्र सवर्णे

दीर्घः सह सवर्णस्य सवर्णेपरे सहदीर्घोभवति

श्रदोर्घोदीर्घेनोयानितिनालिँदीर्घेनाश्वेंदीर्घेश्वारे ह

दीर्घस्य

सा
१२

12

श्रापरलोपणोविपीयते ध्रद्धाध्वत्र ध्वद्धात्र दपिढ्ह
दयीह भानुउदयः भानुदयः सामानयणाह्नतोंन
नैविषैघोवलवांमेवेन पैरौंगाहवैंवायौंवोंषाय
षौंहषपतामिंहू ष्यैरपँ ष्ववांगौंहवौंपैरेमहृपमव
ति नवहदे नवेदे ममहदे हलादेरौघावैरोहैलौंपौं

नमेदं

११९

वत्क्यः हलईषा हलीषा लांगलईषालांगलीषाम
नसईषा मनीषा पतन्त्र्येजलिःपतंजलिः सी
मन्त्र्यंतः सीमंतः ग्रयउं ग्रयों सारंग्रंगः सारं
गः शाकन्ध्यधुः शाकंधुः कर्कन्ध्यधुः कर्कंधुः कुल
ग्रटा कुलटा २१९ उओ ग्रवणोऽवणोंपरेमहूउमव

सा १३ ति गंगाउदके गंगोदके ऋ अर् अवर्णो ऋवर्णे परे
सह अर् भवति नवऋद्धिः नवर्द्धिः ममऋद्धिः मम
13 र्द्धिः क्वचिदार् अवर्णो ऋवर्णे परे सह क्वचिदार् भव
ति ऋणे ऋणं ऋणार्णं शीतऋतः शीतार्तः दुः
खऋतः दुःखार्तः ऌ अल् अवर्णो ऌवर्णे परे सह अ

प्र ऋणं प्रार्णं वत्सतर ऋणं वत्सतरार्णं कंबल ऋणं कंबलार्णं वसन ऋणं वसनार्णं ॥ १३

ऋते च तृतीयासमासे +

लभवति नवल्लकारः नव ल्कारः ऋल्वर्णयो
र्मिथः मावर्णेवावक्तव्ये होतृल्लकारः होतृकार
ः होत्ल्हकारः रलयोःमावर्णेवावक्तव्ये परिशेका
पर्यंकः पल्यंकः परेषे प्रवर्णे पकारेपे कारेव
परेमहरौभवति नवपथा नवैषा नवपे प्र

ऐका रलयोर्डलयोश्चैव षशोस्सयोर्बवयोस्तथा
वदंत्येकतां चसावर्ण्यमलंकारविदोजनाः

मा ऐं नवैश्वर्यं ओदौतौ अवर्णोऽकारे औकारे च परे
५४ सह औकारो भवति नवओदनं नवऔत्वित्यं नवौ
१५ त्वित्यं ओष्ठोत्वोः समासे अवर्णस्य [illegible] ओ
ष्ठोत्वोः परयोः सह ओकारो वा भवति समासे सति
विंवओष्ठः विंवोष्ठः विंवौष्ठः स्थूलओतुः स्थूलोतुः

स्थूलैनङ्ः समासेकिं नवङोष्ठः नवैष्ठः इतिस्वरसे
यिः अएपश्चकतिभावङ्चनेनामी अदसोमीशाहः
मेयिंनप्राप्नोति अमीआदित्याः अमीअश्वाः अदस
इतिकिं अमोरागम्लहान् अमीअत्रमो अमपासो यिंन
प्राप्नोति मणीव दंपतीइव दंपतीव रोदसीइव

अग्नीअत्र
पटूअत्र मा
लेप्राप्नोति
मणीवादिवर्ज्यं
मणीवादिवर्जनादि
तिकिं मणीइव

षेद्वित्वे ईचऊचएचप्वे
ईकारांतऊकारांतएकारांतश्चप्राप्नो
द्वित्वेवर्तमानः संधिं नप्राप्नोति २

सा गोदत्तीव ओ निपातः आकार ओकार वर्ज्य निपात एकस्व
१५ रस्य संधिं न प्राप्नोति आ एवं मन्यसे नो अत्र स्थान अ
15 उ उ तिष्ठ अप्रपेहि इ इ इंद्रं पश्य प्लुतादिनो [illegible]
प्राप्नोति [illegible] देवदत्त इति देवदत्तेति प्लुतः प्लुतो सं
धिं न प्राप्नोति देवदत्त एहि दूराद्धाने टेः प्लुतः

प्लुतो ऽप्लुत [illegible]

द्वादाह्नानेगानेवेदद्नेविवावेचटेः ज्ञानोभवति ज्ञान
स्त्रउच्चारणाकृपपवाननेलेखनकृपः इंन्नदर्थेक्रिया
योगेमयोदाभिविर्योचयः पनमातेडिःनविद्यान् वा
काम्नरणायोरडिःत्र ओतनमेवेह्यमेननवमामनादिद्व
नोरिवलेः आपवेमवैवेदार्थे आपवेमद्वचोहरेः

मा इतिप्रकृतिभावः अथव्यंजनकार्यमुच्यते वर्गप्रथ
९८ वैजवाः। पदांतेवर्तमानाश्चपाश्चवेपरेजवाभवंति
16 वाकयथा वागपथा अचचंतः अजैतः षट्गताः षड्
तदेतत् ताः ततपतत ककुपराजते ककुबाजते जमेज।
मावा। पदांतेवर्तमानाश्चपाजमेपरेजमावाभवंति

वाक्मात्रेवाङ्मात्रे वाग्मात्रे षट्मम षण्मम षड्म

म [illegible]

[illegible] तन्मये तन्मये चिन्मये चिण्मयेव

५।१ ।१।१ ६।२।१

पाङ्कुशः चपाडनवस्यशाकावस्यङ्कोवाभवति वा

कश्रूरः वाङ्कुरः षट्षणामाः षड्क्षामाः षट्

कृ

सा
१२

घणामाः होकमाः चपाउनरस्यहकारस्य हकारस्य

कमावाभवेति नन्वेकस्यहकारस्य पञ्चकमाः श्रा

माः केनक्रमेणभवन्ति यद्वर्गीकस्यपञ्चर्मावर्गा स्वत

थौभवति ननहविः नह्नविः वाक हविः वाग्हविः

वाग्हविः षड्हलानि षड्ढलानि षड्लानि सोऽष्णु

३१३
भिक्षुः । ११२। स्तोः सकारतवर्गयोः शकारेण चकारेण योगे व
गे शकारचवर्गौ यथासंख्येन भवतः सकारस्य श
कारः तवर्गस्य चवर्गः कस्सवराति कश्शवराति कस्शूरः क
श्शूरः तत्चित्रे तच्चित्रे तत्शास्त्रे तच्छास्त्रे कस्छादय च
ति कश्छादयति न शात् ।५।१। शकारात्परस्य तवर्गस्य त्व

सा॰ वेनभवति प्रशानःप्रश्नः विशानः विश्नः ष्टुभिःष्टुःस्तोः
१८ सकारतवर्गयोःषकारटवर्गाभ्यांयोगेषकारटवर्गौय
थासंख्येनभवतः सकारस्यषकारः तवर्गस्यट
18 वर्गः कस्षष्ठः कष्षष्ठः कस्टीकते कष्टीकते
तत्टीकते तट्टीकते तोर्लिः तवर्गस्य लकारे

परे लकारो भवति ननु लुनाति नह्लुनाति भवान्लि
खति भवाँल्लिखति अनं स्याद्दिप्र भेदाः रेफवर्जितायं
वला:मानुनासिकानिरनुनासिकाश्च नञनकारस्य
सानुनासिकपवलकारो भवति नंषिषकारेपरेनव
स्याद्धं न भवति भवान्षष्ठः टोरन्यान्तं पदांतेवर्तमा

नाट्टवर्गात्परस्यस्तोःष्टुत्वंनभवति षट्नगाः षण्णगा ॥
षड्गाः षट्सीदंति षड्सीदंतिनःमकच्छने नोंतस्थप
दस्यछत्वेपरेमगागमोभवति टिकिंनावाचेनयोर्व
19 नकौ टिकावादादे किन्वादेते भवान् छाद्रः भवाञ्श्
छाद्रः राजन् चित्रे राजंश्चित्रे भवान् तनोति भवांस्त

भवान्छूरः ॥२॥

नेति शेवंरवा नानस्यपदस्यशेपरेवाचगारागमोभवंति

भवान्श्शूरः भवाञ्छूरः भवान्छूरः [illegible] ङमोह

स्वाद्दिःस्वरे ङकारणकारनकाराद्ध्रस्वादुत्तराद्विर्भवे

तिस्वरेपरे पदान्ते [illegible] प्रत्यङ्ङिह प्रत्यङ्ङिह सुगण्ण इह

सुगण्णिह राजन्निह राजन्निह छेःह्रस्वादुत्तरः छकारो

सा द्विर्भवति त्वमेवपाकमानो कमानेष्वमेपरेवणाभवे
२ ति नवछ्छे कविर्हीयोटर्योर्वक्रेकवं: ह्रीछ्छः ह्रीछ्छः
20 म्लेछ्छः म्लेछ्छः मोऽनुस्वारः मकारस्यानुस्वारोभव
ति हसेपरेपदान्ते त्वम्हसति नेह्हसति पटम् ब्रू
या पटंब्रूया न्यर्यापयोर्नेकमे नकारस्यम १

२

कारस्यचापदांतेवर्नेमानस्यानुस्वारोभवति ऊकेपरे
यश्वान् सियश्चोसि पुमभ्यो पुभ्यो यमायपस्यवा यव
स्वारस्ययमावाभवति यपेपरे अस्ययस्यसर्वणो:
वेककरोषि नवङ्कुरोषि वेककरोषि तनन तनोति तेततनोति
मप्ययेना संय्येना सेयंना सम्वत्सरः सम्वत्सरः से

पवलपरे यवलावा
अनुस्वारस्य पवलपरे पवलावाभवति

का
२१

न्मरः तँ[illegible]लोके तँल्लोके तँल्लोके त्वल्लेखपरेषु नातना
नि[illegible]ः ॥१६॥ छे छेदसि चतुस्वारो थं कारमापद्य
21 ते छेदसि शावमरवरे पेशुपरतः हस्रः हथेसः वयेसाम
वयथेसामः ॥१७॥ इतिवेजनेसेपिः ॥१८॥ थ्रयाविसर्गसेयिति
२।१ विसर्जनीयस्य ॥सं॥ गद्यते ॥१९॥ विसर्जनीयस्य सकारो भवति रवेसेपरे कःत

नोति कस्नोति शषसे वा विसर्जनीयस्य सकारो वा

भवति शषसे परे कःशेते कश्शेते कःषंडः कष्षंडः क

ःसाधुः कस्साधुः ङ्कपौः ङ्कपौ वा विसर्जनीयस्य कव

र्गे पवर्गे सवे यिनित्वसे परे ङ्कपौ वा भवतः कपाद्भ्वा

रणाथ्यौ कःकरोति कङ्करोति कःखनति कङ्खनति

सक. सैतौ वि रॅचे घेय बाधितं तश्चाधितमेव

ती

कःपठति कष्पठति

सा २२ कःपचति कष्पचति कः[illegible]फलं कः[illegible]फलं वाचस्प

त्यादयः से [illegible]नाशाहानिपातनात्साधवः पल[illegible]णेनात्व

त्वकेनत्सर्वेनिपातनात्सिद्धे वाचःपतिः वाचस्पतिः

हरिःचंद्रः हरिश्चंद्रः भाःकर भास्करः [illegible]कःरप

योः [illegible]रटेवनयोः [illegible] लोपश्च

तस्करः तस्करः बृहत्पतिः बृहस्पतिः अन्यत्र तस्करः
बृहस्पतिः अह्नो रोऽरात्रिषु अह्नो विसर्जनीयस्य पदान्ते रो
भवति रात्र्यादिवर्जितेषु परतः अहःपतिः अहर्पतिः अ
हःगणः अहर्गणः अरात्रिष्विति विशेषणात् अहरा
त्रे अहोरात्रे अतोऽस्तुः अकारात्परस्य विसर्जनीयस्य

मा उकारोभवति अतिपरेकः अर्थः कोर्थः सः अयं सोयं
२३ हवे अकारान्तस्यविसर्जनीयस्यउकारोभवति हवेप
रे कः गतः कोगतः देवः याति देवोयाति मनः रथः म
नोरथः आदेवलोपश्च अवर्णान्तस्यविसर्जनीयस्य
लोपश्चभवति अवेपरे कः इह कइह देवाः अत्र देवात्र

त्र बालाःवंति बालावंति स्वरेयत्वंवा अवर्णान्तरस्यवि
सर्जनीयस्यस्वरेपरे यत्वंवाभवति कःइह कयिह देवा
अत्र देवायत्र भोसः भोस् भगोस् अघोस् इत्येतस्मात्य
रस्यविसर्जनीयस्यलोपोभवत्यवेपरे भोएहि भोएहि
भगोःनमस्ते भगोनमस्ते अघोःयाहि अघोयाहि ना

मा
२४

मिनोरः नामिनः परस्य विसर्जनीयस्य रेफो भवत्यवेप
रे अग्निः अत्र अग्निरत्र पट्टूयजते पट्टूर्यजते रेफप्रकृ
तिकस्य च वेपे वा नामिनः परस्य रेफप्रकृतिकस्य विस
र्जनीयस्य रेफो वा भवति रूपे परे गीः पति गीर्पतिः
गीष्पतिः धूः पति धूर्पतिः धूष्पतिः ॥ ७४

सो ऽसौ वृ ये ऽडघ सो विसर्जनीयस्य पदान्ते रो भवति वृ येप
रे ऽडघः ऽवृयः ऽडघवृयः रः रेफमेवं धि नो विसर्गस्य रेफो भव
ति स्वरे परे प्रातः अत्र प्रातरत्र अंतः गतः अंतर्गतः रि
लोपो दीर्घश्च रेफस्य रेफे परे लोपो भवति पूर्वस्य च दी
र्घः पुनः रमते पुना रमते शक्तिः रूप्यात्मना भाति स्व

सा कोऽप्यात्मनाभाति। सैषकरे। सशब्दादेषशब्दाच्चपर
२५ स्यविसर्जनीयस्य लोपश्च भवति हसेपरे सःचरति
सचरति। एषःहसति एषहसति सैषादीति सोहिनामस
25 धिः सैषदाशरथीरामः सैषराजायुधिष्ठिरः सैषकर्णो
महात्यागी सैषभीमोमहाबलः इत्यादौपादपूर।

णोमेध्यर्थाः यद्वैकेलौकिकिकायेहनवेदेवङ्कलेभवेत्
सेमास्मभ्यादद्देसोधामित्यादीनामङ्हता २ कौविश्वामि
नोवलोपश्च कौविश्वामिनःपरस्यविसर्जनीयस्यलोप
श्चभवति ग्रवेपरेस्मभः ग्रादद्दे स्मभ्यादद्देकौविस्त्रह
तिःकविदप्रहृतिः कविद्विभाषाकचिदन्यदेव ।

मा विये र्वियानैवक्रयामृमीत्यंवनर्विर्यिवाञ्जलकेवदेति १
२९ वर्णागमोवर्णविपर्ययश्च द्वौचापरौवर्णविकारना
शौ धातोस्तदर्थातिशयेनयोगस्तडुच्यतेपंचविधं
निरुक्तं ५ वर्णागमोगवेंद्रादौसिंहेवर्णविपर्ययः
षोडशादौविकारःस्याद्वर्णनाशःपृषोदरे ५ वर्णविका

स्नाशाभ्यांयानोरनिशायेनयः योगःमउच्यतेप्राज्ञै
र्मेघस्वरभ्रमरादिषु १ इतिविसर्गसंधिः इतिपंचसंधि
प्रक्रियासमाप्ताः स्वप्यविभक्तिर्विभाव्यते साद्वियास्या
दिस्मादिष्वविभक्तौतेषंटे नत्रस्यादिविभक्तिनोमतो॥
योज्यते स्वविभक्तिनामः विभक्तिरहितेधातवर्जिते

धातुवर्जितमित्यादि ल्याम संज्ञत्वात्
तं त्वं च न कु द्व रि तत्वे सति

सा
२२

वार्थेवक्तृद्वपेनामोच्यते कृत्तद्धितसमासाश्चप्राति
पदिकसंज्ञकाइतिकेचित् तस्मात् सिः औः जसः अम्
औः शसः टाभ्यांः भिस् ङे भ्यांः भ्यस् ङसिः भ्यांः भ्यस् ङ
सः ओसः आम् ङि ओसः सुपः तस्मान्नाम्नः परास्स्यादय
स्सप्तविभक्तयोभवंति तत्राप्यर्थमात्रैकत्वविवक्षायां

सेराउति सूत्रविरोध रामपं:

प्रथमैकवचने देवसि इति स्थिते । इकार[illegible]र्गां

सोर्विसर्गः सकाररेफयोर्विसर्गादेशः स्यात् प्रयोगो :

रसैषपयोनेव देवः द्वित्वविवक्षायां देव औ इति स्थिते औ

औडौ । देवौ । बहुत्वविवक्षायां देव जस् इति स्थिते जका

रस्येत्संज्ञायां लोपः प्र[illegible]जने जसीति सूत्रविशेषाद्

यो

प्रत्यालराम द्विपं कास्यु [illegible] स्यादा नं वरर

सा
२८
२

णार्थः देवअस् इतिस्थिते दीर्घविसर्गौ देवाः अकारा
ज्जसोऽस्मकृविहितत्वात् देवासः ब्राह्मणासः द्वितीयै
कवचने देवअम् इतिस्थिते अम् शसोरस्य समानादु
त्तरयोरम्शसोरकारस्यलोपोभवतीत्ययानोः देवं देवौ
बहुवचने देवशस् इतिस्थिते शकारोऽनुबन्धः

शाम्नीति विशेषणार्थः सौनः पुंसः पुंल्लिङ्गान्तसमाना
२ डन्तस्य शाम्नः सकारस्य नकारादेशो भवति शासि शा
सि परे ह्रस्वे सत्यादीर्घो भवति यदादेशात्मकं भवति देवा
न् तृतीयैकवचने देवदाइति स्थिते टकारोऽन्तं वंयः
टेन इति विशेषणार्थः टेन सकारान्यवर्णाइन भवति

सा अइए देवेन अद्रि अकारस्यानं भवति भकारे परे देवा
२५ भ्यो देवः अकारान्तरस्य भिसो भकारस्याकारादेशो भ
३ वति पपेपे देवैः अकारस्य भिभिसैँ दसे कारो व क्त
29 व्यः देवेभिः कर्णेभिः चतुर्थ्येकवचने देवङे. इति स्थि
ते ङ.कारो ङि.कार्यार्थः सर्वत्र ङे.रक अकारान्त

रम्याड़ेऽन्येनस्यागागामोभवति एभ्यय् देवाय देवाभ्यो
७१ । ७१ । ७१ ।
पञ्चिवऽन्ते अकारस्यैत्वंभवतिमकारेभकारेवपरेव
ऽन्तेसति देवेभ्यः पंचम्येकवचने देवङसि इतिस्थि
९१७।८ ९१७
ते ङसिरत् अकारादात्परस्यङसिरद्भवति देवात् देवा
भ्यो देवेभ्यः षष्ठ्येकवचनेदेवङस् इतिस्थिते ङस्स्य
९१७ । ९१३ ।

सा ३०

अकारान्तात्परो ङसः स्य भवति देवस्य ओसि अकारस्य ओ

सिपरे एत्वं भवति एत्वप्रदेवयोः नुडामः समानानामन्तस्या

मोनुडागमो भवति टित्वादौ [illegible] अकारस्य उच्चा

रणार्थः नामि नामिपरे स्वरस्य दीर्घो भवति देवानां

सप्तम्येकवचने देवङि इति स्थिते अइए देवे देवयोः

नुट् हस्ति आर नाम नाम्नि नामि

३०

नपि नपि रत्नानेन निषेधः

क्विलान्तः सः कृतस्य कवर्गादिलोपप्रत्याहारादुत्तव

स्यकेनं चिन्हत्रेण कृतस्य सकारस्य षकारादेशो भव

ति देवेषु ग्रामे त्रेणा सिद्धिः ग्रामे त्रेण मभिमखीकरणेन

स्मिन्नर्थे विहितः सिद्धिं सत्रो भवति समानाद्वलोपो यथा

तोः समानाडुत्तरस्य लोपो भवति यथातोः ग्रभि

हेरकेनैवविनापि सात्विकत्वं दिनेषु हि हेमबोदयपीरामप्रसीदत्वं रामहेत्वां मजाम्यहं

मा ३१

स्वाभिव्यक्तये हेशाहस्य प्राकप्रयोगः हे देव हे देवौ

हे देवाः एवं घटपटलेभकेभादयोप्यकारान्ताः पुल्लि

गाः [illegible] घटः घटौ घटाः पटः पटौ पटाः

लेभः लेभौ लेभाः केभादयः [illegible] प्रका

रान्तानामपि सर्वादीनां तु विशेषः सर्वविश्वउभउभय

अन्य अन्यतर् इतर उतर् उतम कतर् कतम सम सिम

नेम एकपूर्वपर् अवर् दक्षिण उत्तर अपर अधर स्व

न्तर त्यद् तद् यद् एतद् इदम् अदस् द्वि किम् युष्मद्

अस्मद् भवत् एते सर्वादयो हि लिंगाः तत्रपुंलिंगान्वेदं पं

त्रैव सर्वः सर्वौ सर्वे सर्वादेरकारान्तात्परो जसी

जस॥ इ॥ ॥ इति पदच्छेदः १

स्म भवति सर्वे सर्वे सर्वौ सर्वान् पुन्नौणोनेते षकारवे
३२ फक्कवर्गेभ्यः परस्यनकारस्यणकारादेशो भवति श्वेते
६ स्थितस्यनभवति सर्वानित्यादौ श्ववकंश्वनरीपि श्ववग्र
32 णाहारेणकवर्गेणपवर्गेणचमध्येव्यवधानेपि भवति
नान्येन सर्वेण सर्वाभ्यां सर्वैः चतुर्णामेकवचनस्य स्मट्

दर्शनम्

सर्वादेः स्मट्॥ सर्वादेरकारान्तात्परस्य ङेः ऋत्वेन स्य+

गमो भवति ए ए ए सर्वस्मै सर्वाभ्यां सर्वेभ्यः पंचम्येकव
चने सर्वङसि इति स्थिते ङसः सर्वादेरकारान्तात्परस्यात्
स्मडागमो भवति सर्वस्मात् सर्वाभ्यां सर्वेभ्यः सर्वस्य
सर्वयोः सुडामः सर्वादेः परस्यामः सुडागमो भवति
सर्वेषां ङिस्मिन् सर्वादेरकारान्तात्परो ङि स्मिन्भ

सा वति सर्वस्मिन् सर्वयोः सर्वेषु हेसर्व हेसर्वौ हेसर्वे प
३३ र्वेविश्वादीनामेकशाहेषपर्येनानोडूपेन्नेयेडन्तर डनमो
विश्वायनोप्रत्ययोनतलदेताः शाहायोर्यः सर्वेः स
र्वेवजवचने सर्वेजम इतिस्थिते सर्वादीनांतनवानो
जस ईकारो वावजस्यः सर्वे सर्वाः सर्वे ॥

सर्वौ सर्वान् सर्वेण सर्वाभ्यां सर्वैः सर्वस्मै सर्वाभ्यां स-
र्वेभ्यः सर्वादीनो ङसिङ्योः स्मात्स्मिनौ वा वक्तव्यौ स-
र्वस्मात् सर्वान् सर्वाभ्यां सर्वेभ्यः सर्वस्य सर्वयोः सर्वे-
षां सर्वस्मिन् सर्वे सर्वयोः सर्वेषु हे सर्व हे सर्वौ हे सर्वे
हे सर्वाः एवं परः परौ परे पराः परं परौ परान् परेण

मा
३५
१
35

पराभ्यां परैः परस्मै पराभ्यां परेभ्यः परस्मात् परात्
पराभ्यां परेभ्यः परस्य परयोः परेषां परस्मिन् परे
परयोः परेषु हेपर हेपरौ हेपरे हेपराः प्रथमचर
म तयायडल्पार्द्धकतिपयनेमानांजसीवा प्रथमः
मः प्रथमौ प्रथमे प्रथमाः चरमः चरमौ ।

द्वन्द्वे सर्वादीनां न सर्वकार्यम्

३५

उकारान्त अन्यत्र

चरमे चरमाः शेषं देववत् नेमः नेमौ नेमे नेमाः शेषं
सर्ववत् तयायडौ अन्यापो ततलाद्वैताः शाद्वायाह्याः द्वि
तयः द्वितयौ द्वितयाः द्वितये द्वयः द्वयौ द्वये द्वयाः
द्वितीयः द्वितीयौ द्वितीयाः द्वितीयस्य सर्ववद्ङ्योर्वा ङिः
त्सर्वादिवत्कार्यं द्वितीयस्मै द्वितीयाय द्वितीयस्मात्

सा ३५

द्वितीयात् द्वितीयस्मिन् द्वितीये एवं तृतीयः उभश

ब्दो नित्यं द्विवचनांतः उभौ उभौ उभाभ्यां ३ उभयोः २

उभयशब्दस्य द्विवचनाभावादेकवचनबहुवचने भ

वतः उभयः उभये उभयं उभयान् उभयेन उभयैः उभय

स्मै उभयेभ्यः उभयस्मात् उभयेभ्यः उभयस्य उभये

रो उभयस्मिन् उभयेषु हेडभयेः उभये अकारांतः
पुलिंगो मामशब्दः मामस्योर्लोपो वा मामशब्दस्या
कारस्य लोपो वा भवति सर्वविभक्तिषु परतः हसेपः
से लोपः हसोनादौ वेनाच्च परस्य से लोपो भवति सो
विसर्गः माः मामौ मामाः मामं मामौ मामः मामा

अकारलोप
स्वस्वरहीनम्

सोऽर्थविसर्गः ।

मा ३८ १० 36

माभ्यां माभिः आटवेलोपश्च मामे माभ्यां माभ्यः मामः

माभ्यां माभ्यः मामः मामोः मामां मामि मामोः मामसु

हेमाः हेमामौ हेमामः अलोपोटेववत् आकारान्तः पुं भावे

ल्लिंगः सोमपाशब्दः सोमपाः सोमपौ सोमपाः अधातो

रितिविशेषणात् अलोपोनास्ति हेसोमपाः हेसोमपौ

सोमं पिबति इति सोमपाः २

हे सोमपाः सोमपं सोमपौ बहुवचने सोमपा शस् इति
स्थिते आतो धातोर्लोपः यानसंबंधिन आकारस्य लो
पो भवति शसादौ स्वरे परे सोमपः सोमपा सोमपाभ्यां
सोमपाभिः सोमपे सोमपः सोमपाभ्यां सोमपाभ्यः सो
मपः सोमपोः सोमपां सोमपि सोमपोः सोमपासु एवं

हरतिपापानिइतिहरिः ३

मा कीलालपाशंखध्माविश्वपाप्रभृतयः इकारांतः पुंलि

३२ गोहरिशब्दः प्रथमैकवचने हरिसिइतिस्थिते स्वो

११ विसर्गः हरिः औसू इकारांतादुकारांताच्चपरऔकारोपू

र्वपद्यते इउभवतः हरी पूर्वंजसि इकारांतस्य उका

रांतस्य चजसिपरे एकार ओकारश्च भवतिः ॥

३२

हरयः यौ इकारांतस्य उकारांतस्य च यिविषये एकार

ओकारश्च भवति हे हरे हस्वांतस्याकारादेशोनश्चांतरस्य

[illegible]भवति हे हरी हे हरयः हरिं हरी हरीन् टांना

स्त्रियां इकारांतात् उकारांतात् च परस्य टा ना भवति अस्त्रियां

हरिणा हरिभ्यां हरिभिः ङिति इकारांतस्य उकारां

उं इकूयस्य स ङिति नाम्नि च ङिति ।

सा
३८

तस्यचङितिपरे यकार ओकारस्य भवति ॥ अयादेशः
हरये हरिभ्यां हरिभ्यः ङसिङसोरस्य एदोद्भ्यांपरस्य
ङसिङसोरकारस्यलोपोभवति हरेः हरिभ्यां हरिभ्यः
हरेः हर्योः हरीणां ङेरौङित् इदुद्भ्यामनन्तरस्यङेरौभव
ति सचङित् ङित्वाट्टिलोपोभवति हरौ हर्योः ह

ङिति टेः ङिति परे टेर्लोपोभवः ३५
ति२

रिश्च पवमग्निगिरिरविकविसूरिसूनिप्रभृतयः उका
रान्ताः शम्भुविष्णुवायुभानुगुरुक्रतुमृत्युपट्वेणुप्रभृतयोऽपि
एतैरेव सूत्रैः सिद्ध्यन्ति भानुः भानू भानवः भानुं भानू
भानून् भानुना भानुभ्यां भानुभिः भानवे भानुभ्यां भा
नुभ्यः भानोः भानुभ्यां भानुभ्यः भानोः भान्वोः भानूनां

सा ३९ भानौ भान्वोः भानुषु हे भानो हे भानू हे भानवः सखि
१२ शब्दस्य भेदः सेङ्येः सखिशब्दस्य सेरयेङ्भवतिडिबा
39 हिलोपः सखाश्चयेरितिविशेषणादेकारोप्यिविषये
हे सखे पैसखायुः सखिशब्दस्यैकारादेशोभवति पंच
वस्वपरेषु सखीनिर्दिष्टस्यादेशात्सनटेनस्यसेयः पंचाय
॥

सखायौ योरिववचनस्या वा छेदसि द्विवचनस्य औ आ वा भ
वति छेदसि विषये सखाया सखायः सखायं सखायौ
सखीन् सखीं पत्योरीकः सखिपतिशाहयोरीगागमो
भवति टाङेङि सुपरतः दीर्घत्वाहानान भवति सख्या
पत्या आगागमज मनित्यमिति न्यायात् सखिना पतिना

सा
ध.

ङेदमिसखिभ्यांसखिभिः सख्ये सखिभ्यां सखिभ्यः ङ ७॥

७॥ ङेः सखिपतिशब्दयोर्ङेरागमो भवति ङसिङसोरुं का

१४ रेपरे सख्यु ख्यस इतिस्थिते ५॥ ख्यत्यो ६॥ ङ ७॥ ङः ऋकारान्तात्पर

६० स्यङसिङसोरकारस्य उकारो भवति सखडित् सख्युः

सखिभ्यां सखिभ्यः सख्युः सख्योः सखीनां सम्प्रत्येकंचने ब

ध.

एकदेशविकृतमनन्यवत्

ङेरैङसिङसोः इस्यौ कारे कृते सखिपत्योरीगागमः सख्यै स
ख्योः सखिषु पतिरसमासे एव सखिशब्दवर्जकेभ्यः
ततः समासे नस्य नादयो भवंति प्रजापतिना प्रजापतये
इत्यादि द्विशब्दो नित्यं द्विवचनान्तः द्वौ इति स्थिते त्यदा
दे[illegible]स्यादौ त्यदादेष्टरकारो भवति स्यादौ विभक्तौ ।

नाम्नि द्विशब्दो एकवचनं स्वार्थे नि
द्विशब्दो बहुवचनम् २

सा॰ य॰ १५

परे ङौगैङौ द्वौद्वौ द्वाभ्यां ३ द्वयोः २ त्यदादीनां येरभा
वः त्रिशब्दो नित्यंबहुवचनान्तः त्रिअस् इतिस्थि॰
ते परेजसि त्रयः त्रीन् त्रिभिः त्रिभ्यः २ त्रेस्त्रयङ्. त्रिश
ब्दस्य त्रयङादेशो भवति नामिपरे ङ. दनस्यैवनात्वः
त्रयाणां त्रिषुकतिशब्दो नित्यंबहुवचनान्तः कति

41

षा

शसोर्जस्शसोर्लुग्वक्तव्यः कति २ कतिभिः कति
भ्यः कतिभ्यः कतीनां कतिषु त्रिषु लिंगेषु समानः कतिशब्दः
रूपः ईकारान्तः पुंलिंगः सुश्रीशब्दः य्वोर्धातोरियुवौ वै
स्वरे धातोरीकारोकारयोरियुवौ भवतः स्वरे परे सु
श्रीः सुश्रियौ सुश्रियः सुश्रियं सुश्रियौ सुश्रियः सु

सा
५२

सुश्रिया सुश्रीभ्यां सुश्रीभिः सुश्रियै सुश्रीभ्यां सुश्रीभ्यः
सुश्रियः सुश्रीभ्यां सुश्रीभ्यः सुश्रियः सुश्रियोः सुश्रि
यां सुश्रियि सुश्रियोः सुश्रीषु हे सुश्रीः हे सुश्रियौ हे सुश्रि
यः तथैव सुधीः सुधियौ सुधियः सुधियं सुधियौ सुधियः इ
त्यादिः एवमूकारान्तः स्वयंभूशब्दः स्वयंभूः स्वयंभुवौ

सुष्ठु ध्यायति इति ३=   स्वयं भवति १

स्वयंभुवः स्वयंभुवे स्वयंभुवौ स्वयंभुवः स्वयंभुवा
स्वयंभूभ्यां स्वयंभूभिः स्वयंभुवे स्वयंभूभ्यां स्वयंभू
भ्यः स्वयंभुवः स्वयंभूभ्यां स्वयंभूभ्यः स्वयंभुवः स्वयं
भुवोः स्वयंभुवां स्वयंभुवि स्वयंभुवोः स्वयंभूषु हे
स्वयंभूः हे स्वयंभुवौ हे स्वयंभुवः सेनानीशब्दस्य ॥

सा
५३

सेनां नयति
इति सेनानीः ११२

विशेषोहमादौ स्वरादौ तु विशेषः सेनानीः श्वौवा या
नोरवयवमेयोगः पूर्वो यस्मादीकारात्कारान्तास्ति
नवेतस्यानेकस्वरस्येकारस्योकारस्य यकारवकारौ भ
वतः स्वरे परे वर्णाभ्रपनमे अनिविक्रमशाहमयीश
हीवाजिपिबावाग्रहणादिपर्यविवन्ना सेनान्यो सेना

५३

न्यः हे सेनानीः हे सेनान्यौ हे सेनान्यः सेनान्यं सेनान्यौ
सेनान्यः सेनान्या सेनानीभ्यां सेनानीभिः सेनान्ये से
नानीभ्यां सेनानीभ्यः सेनान्यः सेनानीभ्यां सेनानी
ना भ्यः सेनान्यः सेनान्योः सेन्या सेनान्यादीनां वा मोत
हृस्वयः सेनानीनां ग्रामे. नियमस्य ग्रामवेनादीवंनाग्री

सा
५५

शाह्वाद्योन्नरस्यङेः [illegible]ामादेशो भवति सेनान्यो सेनान्यो ॥

सेनानीश्च एवं ग्रामणीप्रभृतयः ऊकारान्ता यवलू

खलप्रभृतयः यवलः यवलौ यवलः एवं [illegible]कारान्तो

वर्षाभूप्रभृतिः शाहो वर्षाभूः वर्षाभ्वौ वर्षाभ्वः वर्षाभ्व

वर्षाभ्वौ वर्षाभ्वः वर्षाभ्वा वर्षाभूभ्यां वर्षाभूभिः

वर्षाभूभवति

५५

ऊनः ऊनर्भूर्भवति

इत्यादिः पुनर्भूः पुनर्भ्वौ पुनर्भ्वः पुनर्भ्वं पुनर्भ्वौ पुनर्भ्वः

पुनर्भ्वा पुनर्भूभ्यां पुनर्भूभिः इत्यादिः ऋकारांतः पुंलि

गः पितृशब्दः सेरा ऋकारांतानामस्य सेरा भवति सखिवडि

त डित्वाट्टेर्लोपः पिता ऋ अर् घे वक्ष्ये ऋकारस्यार् भवति

पंचसु स्यादिषु परेषु पितरौ पितरः पितरं पितरौ पितॄ

धातिरतृति इति पितार

पित्रे पितृभ्यां पितृभ्यः

सा ५५ न पितरटा इतिनिस्यते ऋरं पित्रा पितृभ्यां पितृभिः पितृ

पितृभ्यां पितृभ्यः पितुः पित्रोः पितृणां ङौ ऋरकाकार

स्यारभवति ङौपरे पितरि पित्रोः पितृषु येरट् ऋकारे

नान्तरस्ययेरवृभभवति सचाडित् हेपितः हेपितरौ हेपि

तरः एवंभ्रातृजमातृआदयः नर्वोनामिदीर्घः नृणाहस्य

भ्राजते स्नेहेन इति भ्राता
जायां माति जामाता।
नयति ना।

ति नामिपरेवादीर्घोभवन्तरणो नहांताकर्तरहन्तेशाष्टयोःपंच
प्र सविशेषः सुपासु मकारान्तेत्ययमेवंपिनोऋकारस्यार्
भवतिपंचसुपरेषु कर्त्तारमि इतिस्थिते यरादेशात्कहरू
वति सेरा डिवा हेलोपः कर्त्ताकर्त्तारौकर्त्तारः कर्त्तारे क
र्त्तारौ कर्तृन् हेकर्त्तः हेकर्त्तारौ हेकर्त्तारः शेषंपितृ

करोतिइतिकर्ता२

सा
४८
३०

शङ्खवत्सक्रिया एवं न प्रशान्तहोतृपोतृकोतृप्रभृ
तयः स्वमातृभावेनैवात्वष्टातृभातथैवच होतापोता
प्रशान्ताचस्वसौ स्वस्त्रादयःस्मृता इत्यादिः उकारोन्तसा
पिकोष्टुशब्दस्यापि च स्वपिष्टुन्तृ प्रत्ययवद्भावाभात् को
ष्टून् यामिमानास्तिरे नंप्रत्ययवद्भावो वैसिकोविन

तृप्रत्ययोततोष्टु की कोष्टा कोष्टारौ कोष्टारः॥ कोष्टा ति स्वजा
कोष्टारं कोष्टारौ शासि

तिराचंभ्रुत्वा ४८
इति क्रोष्टा

तृतीयादौ स्वरादौ तृप्रत्ययान्तनावावक्रोष्ट्वा क्वरे क्रोष्टा
दानामिमे क्रोष्टुना क्रोष्टुभ्यां क्रोष्टुभिः क्रोष्ट्रेपक्षे ङिति
क्रोष्टवे क्रोष्टुभ्यां क्रोष्टुभ्यः ङसिङसोः क्रोष्टुः क्रोष्टोः क्रो
ष्टुभ्यां क्रोष्टुभ्यः क्रोष्टुः क्रोष्टोः क्रोष्टोः क्रोष्ट्रोः क्रोष्टुष्वा
म् इति स्थिते हन्ताह्नन्तप्रसंगीयोविधिः संतिनः ति

मा
ध०
37

47

त्यानित्ययोमेध्येनित्यविधिर्विलवान् तेनन्तडागमोनित्य ः

[illegible] न्तडागमेकृतेहसादिनात्प्रत्य

यवक्षावोनास्मिकोष्ठनो कोष्ठरि डेडौडिन कोष्ठाकोष्ठाः

कोष्ठाः कोष्ठष्ठ प्रपिष्ठनिविशोघुणान हेकोष्ठाहेकोष्ठा

रौहेकोष्ठारः इति ऋकारोनाऌकारोनापकारोना

७

सुषुप्सिद्धाः ऐकारान्तः पुंलिंगः सुरैशब्दः रैसभिः रैशब्द
स्याकारादेशो भवति सकारभकारादौ विभक्तौ परतः स
र्गः सुरादौ सर्वत्रायादेशः सुरायौ सुरायः सुरायं सुरा
यौ सुरायः सुराया सुराभ्यां सुराभिः सुराये सुराभ्यां
सुराभ्यः सुरायः सुराभ्यां सुराभ्यः सुरायः सुरायोः स

सुराघ
नेयस्यस
सुराः ३

सा
५८

रायो रायि रायोः रायाम् ओकारान्तः पुंलिंगो शब्दः ओ
ऐ ओकारस्यौकारादेशो भवति पूर्वस्वरपरे गौः गावौ
गावः हे गौः हे गावौ हे गावः आम्शसि ओकारस्यात्वं भ
वति अमि शसि चपरे गां गावौ गाः गवा गोभ्यां गोभिः ग
वे गोभ्यां गोभ्यः ङसिङसोरकारस्य लुकाकारलोपः गोः गोभ्यां

नला म्राशीत्यान्वेर

आमो नुडा
न भोन दति
कर्ष्यं मृतस्य
आमः गोपा
व्दात्परस्य
वर्ष्यं मृतात
गोपाद्धात
ग्लौ
वर्तमोत्र

गोभ्यः गोः गवोः गवां स्नतो गोषामः स्नतो वर्तमानस्य
गोषाहस्यामोनडागमोभवति गोनो गवि गवोः गोषु
एवं स्वघोषाहः ऐकारान्तः पुंलिंगो ग्लैशाहः नस्याद्
मात्रैस्याविशेषः स्वरादौ नाबाटत्रः ग्लौः ग्लावौ ग्लावः
ग्लावं ग्लावौ ग्लावः ग्लावा ग्लौभ्यां ग्लौभिः ग्लावे ग्लौ

सा
५५

भ्यो ग्लौभ्यः ग्लावः ग्लौभ्यो ग्लौभ्यः ग्लावः ग्लावोः ग्ला
वो ग्लावि ग्लावोः ग्लौषु हे ग्लौः हे ग्लावौ हे ग्लावः इति स्व
रान्ताः पुंलिङ्गाः अथ स्वरान्ताः स्त्रीलिङ्गाः प्रदर्श्यन्ते तत्र का
रान्ते रमाशब्दः आबन्तः स्त्रियां अकारान्तात् आबन्तः स्त्रियां वर्त्तमा
नात् आप्प्रत्ययो भवति आपः आवेतस्य पदस्य सेर्लोपो भवति

५५

गंगा गंगे आवेनानुस्वार औ ईकारो भवति ग्रहण गंगे गंगा
गंगे गंगे गंगाः टौसोरेः आवेतस्य टौसोः परयोरेत्वं भव
ति गंगया गंगाभ्यां गंगाभिः ङितां यट् आवेना
मन्त्रे ङे ङसि ङस् ङि इत्येतेषां यडागमो भवति गंगा
यै गंगाभ्यां गंगाभ्यः गंगायाः गंगाभ्यां गंगाभ्याः गं

कंधं सू.ता.ऽ

मा
प.
२
50

गायाः गंगयोः गंगानां ग्राम्रे. निवश्च गंगायां गंगयोः
गंगासु पिति ग्रावेनात्यरोपिति भवति हे गंगे हे गंगाः श्र हे गंगे
वादीनां यौ ह्रस्वः श्रेवादीनां यौ परे ह्रस्वो भवति हे श्रेव
हे श्रेवक हे श्रलउलकवनां [illegible] ह्रस्वः प्रतिषेधो वा
च्यः हे श्रेवाडे हे श्रेवाले हे श्रेवाके इत्यादिः प्रवेडमाश्च

प.

ङामेयाश्चालाहेलामालादोलाप्रभृतयः सर्वा सर्वे स
र्वाः सर्वां सर्वे सर्वाः सर्वया सर्वाभ्यां सर्वाभिः ङेटे
स्व श्चावेनात्सर्वाटेः परस्य पटः सडागमो भवति सर्वस्य
चापोकारो भवति सर्वस्यै सर्वस्याः सर्वयोः सर्वासु हे
सर्वे हे सर्वे हे सर्वाः जरायां स्वरादौ जरसा वा वक्तव्यः

सर्वस्याः २ सर्वासां

जीर्यत्यनया जरस·

सा जरा जरसौ जरे जरसः जराः जरसं जरां जरसौ जरे जर

पा सः जराः जरसा जरया जराभ्यां जराभिः जरसे जरायै ज

२ राभ्यां जराभ्यः जरसः जरायाः जराभ्यां जराभ्यः जरस

जरायाः जरसोः जरयोः जरसां जराणां जरसि जरा

यां जरसोः जरयोः जरासु हेजरे हेजरे हेजरसौ हेजर

५।

१३

मः हेजवा: इकारांतः स्त्रीलिंगोवृद्धिशब्दः नस्यप्रथमा
द्वितीययोर्हरिशब्दवत्प्रक्रियावृद्धिः वृद्धी वृद्धयः वृ
द्धिं वृद्धी वृद्धीः स्त्रीलिंगत्वान्नत्वाभावोविशेषः [illegible]
[illegible] स्यनकारोणा
[illegible]वृद्ध्यावृद्धिभ्यांवृद्धिभिः इडभ्यां [illegible] स्त्रियांवत्त्वं ।

मा
५२

मातामणामिकारोकारामणोपरेषांडिःमोवचनानोवा
अडागमोभवति वृद्ध्यै वृद्धये वृद्धिभ्यां वृद्धिभ्यः वृद्धेः
वृद्धिभ्यां वृद्धिभ्यः वृद्ध्याः वृद्धेः वृद्ध्योः वृद्धीनां स्त्रियो
यौः इयडुवडः तस्मादिवर्णान्तां च स्त्रियोवर्जमानात्य
स्यडेःरामादेशोभवति अडागमाभावे आमोण्णभा

वः घटमाहृत्य यौन वृद्धौ वृद्धो वृद्धाः वृद्धिषु हेवृद्धे हे
वृद्धौ हेवृद्धयः एवंमतिम्मतिक्षतिरविषश्मतयः एवंये
नवज्ञषश्मनयोष्णुकायेनायेनैर्वेवस्तैः सिद्धांति येन :
येन येनवः येनं येनयेनः येना येनभ्यां येनभिः ये
नै येनवे येनभ्यां येनभ्यः येनाः येनोः येनभ्यां येनभ्य :

स्ता
पइ

येन्वाः येनोः येन्वोः येन्वनो येन्वा येनौ येन्वाः येन्वष्ठ हे
येनो हे येन्व हे येन्वः इत्यादि ईवनः स्त्रीलिंगा नदी शब्दः
हसेपः सेलोपः ह[illegible] तालोपो भवति
नदी नद्यौ नद्यः नदीं नद्यौ नदीः नद्या नदीभ्यां नदीभिः
ङितां मट् स्त्रियामीकारान्ता [illegible] इकारान्ताच्च परे

कर्थो ऋत्ता नो

ङेङिङसं वचनानां ऐआसामो भवति नद्यै नदीभ्यां नदीभ्यः ॥
नद्याः नदीभ्यां नदीभ्यः नद्याः नद्योः नदीनां नद्यां नद्योः ॥
नदीषु यौ ह्रस्वः ईकारोकारयोः स्त्रियां यौ परे ह्रस्वो भव
ति हे नदि हे नद्यौ हे नद्यः एवं गौरी गौतमी सरस्वती काली
किशोरी कुमारी प्रभृतयः । एवं वध्वजंब्वादीनां मपि [illegible]न

स्नुषा

सा दीर्घाह्वद्रूपंनेयं वध्वः वध्वौ वध्वः वधूं वध्वौ वधूः वध्वा
५४ वधूभ्यां वधूभिः वध्वै वधूभ्यां वधूभ्यः वध्वाः वधूभ्यां
६ वधूभ्यः वध्वाः वध्वोः वधूनां वध्वां वध्वोः वधूषु हे वधु हे
५९ वध्वौ हे वध्वः एवं श्रवीति श्रीनरीलक्ष्मीधीह्रीस्त्रीणाम्ब
दालूनां एतेषां स्याह्वानां मे लौ पोन कदाचन ईकारे

नस्य लक्ष्मीशब्दस्येवं नत्वाभावात्सेर्लोपो नास्ति लक्ष्मीः
लक्ष्म्यौ लक्ष्म्यः लक्ष्मीं लक्ष्म्यौ लक्ष्मीः लक्ष्म्या लक्ष्मीभ्यां
लक्ष्मीभिः लक्ष्म्यै लक्ष्मीभ्यां लक्ष्मीभ्यः लक्ष्म्याः ल
क्ष्मीभ्यां लक्ष्मीभ्यः लक्ष्म्याः लक्ष्म्योः लक्ष्मीणां लक्ष्म्यां
लक्ष्म्योः लक्ष्मीषु हे लक्ष्मि हे लक्ष्म्यौ हे लक्ष्म्यः

६।२।

सा स्त्रीशब्दस्यैवं नत्वान्मेलोपोपालि स्त्रीं स्त्री भ्रुवोः स्त्रीशब्दस्य

५५ स्त्रूशब्दस्यवरयुवौभवतः स्वरेपरे स्त्रियौ स्त्रियः हेस्त्रि

७ हेस्त्रियौ हेस्त्रियः ७।१। वाम्शसि [illegible] अमिशसिचपरे स्त्रीशब्द

55 स्यवा इयभवति स्त्रियं स्त्रीं स्त्रियौ स्त्रियः स्त्रीः [illegible] स्त्रिया

स्त्रीभ्यां स्त्रीभिः स्त्रीणां स्त्रियां इत्यादि शेषं स्त्रीनदी

५५

वत् ईकारांत स्त्रीलिंग स्त्रीशब्दस्य भेदः ख्योर्यानोरि

य्वौ स्वरे स्त्रीः स्त्रियौ स्त्रियः स्त्रिये स्त्रियौ स्त्रियः स्त्रि

या स्त्रीभ्यां स्त्रीभिः वेयुवः इयुवेनात् स्त्रियोवर्ज्जमाना

नोङितोवचनानोवाऽडागमोभवति स्त्रियै स्त्रिये

स्त्रीभ्यां स्त्रीभ्यः स्त्रियाः स्त्रियः स्त्रीभ्यां स्त्रीभ्यः स्त्रियाः

श्री
५८

श्रियः श्रियोः [illegible] दीनां वामोन्नटवत्क्रियाः श्रियो श्री
एणं श्रियि श्रिया श्रियोः श्रीषु हे श्रीः हे श्रियौ हे श्रियः
एवं धीह्रीप्रभृतयोप्यनीवंनाश्रीशब्दवत्प्रक्रिया एवं
भ्रूशब्दो भ्रूशब्दस्य भ्रूः भ्रुवौ भ्रुवः भ्रुवं भ्रुवौ भ्रुवः भ्रुवा
भ्रूभ्यां भ्रूभिः भ्रुवै भ्रुवे भ्रूभ्यां भ्रूभ्यः भ्रुवाः भ्रुवः भ्रूभ्यां

56

भवद्भ्यः भवद्भ्यः भवतः भवतोः भवतां भवति भवतोः भवत्सु हे भवन्

हे भवन्तौ हे भवन्तः एवं [illegible]

[illegible]

सा ५२

57

हसहस्पहस्यमहवौंयाभवनः ह्रौंमिश्रा ह्रौंमोवे
यवः इयुवनात्रियावतेवानाहादिनामृशनातोवे
वाते हिये हिये स्वौंम्योंमित्यादि श्यावोनंवाथको
वहलव्यः ह्रौंतोमिवा यवेश्रीयाहः वौंशश्रां हि
यः मिवे हिये हियः [illegible] वौश्चे वौंमिः हिवे

स्त्रिं स्त्र्यादि स्त्रीणां स्त्रियां स्त्रियि स्त्रियोः स्त्रीषु हे स्त्रीः
एवं धी ह्री श्री [illegible] नो वेनः एवं भूशब्द भ्रूशब्दवः
नृवधू जे [illegible] नदीशब्दवत् अपं नेये वयः वधौव
धः हे [illegible] मातृशब्द हृस्व पितृशब्दवत्सक्रिया माता मा
तरौ मातरः मातरं मातरौ मातॄः शसोनदीर्घः

सा ५८

58

नत्वाभावस्य स्वसृशब्दस्तुकारैशब्दवत् स्वसा स्वसा
रौ स्वसारः स्वसारं स्वसारौ स्वसॄः ऐकारान्तः स्त्रीलिंगो
रैशब्दः स्वैशब्दवत् गोशब्दस्तुपुंवत् नौशब्दस्तुग्लौश
ब्दवत् इति स्वरान्ताः स्त्रीलिंगाः अथ स्वरान्ता नपुंसक
लिंगाः प्रदर्श्यन्ते तत्र अकारान्ताः जलशब्दः अतोम

अकारान्तान्नपुंसकलिंगात्परयोः स्यमोर्म्भवति अथौ
अमोम् ग्रहणात् लुग्बाहुल्यार्थं कुलं हे कुल ई औ नपुंस
कलिंगात्पर औ ईकारमापद्यते कुले जश्शसोः शिः ४
[illegible]ः नपुंसकलिंगात्परयोः जश्शसोः शिर्भवति श
कारः सर्वादेशार्थः अकारांशिश्च सर्वस्य वक्तव्यः नमप

सा
५५
१
59

सः नपुंसकस्य नुमागमो भवति शौ परे यमू अत्याह्म

रोनस्य न भवति सिद्धंत्वान्तस्यैवोवक्तव्यः उकारउ

च्चारणार्थः शौ पर्यायाः रोनस्योपर्यायादीर्वा भवति

शौ परेपि वर्जितेषु पंचवृहन्नामिच उलानि पुनरपि

उलेउले उलानि शौ षेवत्र पंचफलमलपत्रपुष्प

उकारात् अन्यत्र

५५

वीवसाने अवसाने वर्तमानानां जसानां जवा भवंति च पावार २
वस्ति नाम मावी वसानम्

ऊं हं बादयः प्रबन्धादेः अन्यादेर्गणान्तरयोः स्यमो ः
प्रव भवति शाकारःसर्वदेशार्थः अन्यत अत्य अ
न्याति २ अन्यतरत् इतरत् कतरत् कतमत् इका
रान्तः अस्थिशब्दः नपुंसकान्स्यमोर्लिक् नपुंसकलि
गान्तरयोः स्यमोर्लभवति अस्थि स्थूणो नपुंसके

मा:
६:
३

यौवाग्रुणोवक्रव्यः नेष्टमके इ्वावैनानानेकावैना
नोनेक्वावैनानां यौविहनेनायुणोवक्रव्यः हेयास्य
हेयास्य हेदयि हेदये ग्लोहि संवैायनेनक्षानमहिरू
पेनेनेनथ्यानेनमथायादेने माथ्यादितिविहियुण
निगोनेनष्ठमकेथ्याझपदोवारिष्ठः वासिनः सरेना

६:

अस्थीनि १२

म्येनस्यनपुंसकलिंगस्यनुमागमोभवति स्वरेपरे इ
मौ अस्थिनी [illegible] स्वस्यासादौ अस्थ्यादीनां न
मागमो भवति इकारस्य चाकारोभवति शसादौ स्व
रेपरे अल्लोपः स्वरेम्बयुक्तो ङ्यणादौ नोतस्योपधाया
अकारस्यलोपोभवति शसादौ स्वरेपरे वकार

सा
दा
२

मकारमेयोगाङन्तरस्यनभवति अस्थ्नाअस्थिभ्यांअ
स्थिभिः अस्थ्नेअस्थिभ्यामित्यादि वेङ्ङोः वेङ्ङोःपर ३
योर्वाअकारस्यलोपोभवति अस्थ्नि अस्थनि अस्थ्नोः
अस्थिषु पवेदधिसक्थि अक्षिणाद्याः नपुंसकलिंगाः
नपुंसकस्य नपुंसकलिंगस्यह्रस्वोभवति ग्रामणि

ग्रामंनयति
पक्षुलं तत् ग्राम रि

दा

ऋते स्वरादौ नामिनः स्वरे इति नत्वम् ग्रामणीनी ग्राम
णीनि २ एकमेव हि यः शाह्व विष्णुलिङ्गेषु वर्त्तते एक
मेवा [illegible] माह्यनि तिउक्तपुंस्कं तं ड्यन्ते यदा तूक्तपुंस्कं
पुंवद्भा नाम्यन्ते नपुंसकलिङ्गे उक्तपुंस्कं टादौ स्वरे प
रे पुंवद्भावो भवति ग्रामण्या ग्रामणीना ग्रामणीभ्यां

सा ग्रामणिभिरित्यादि नमेनस्यामिदीर्घः ग्रामणीनां ग्रा
८२ मण्यो ग्रामणिनि ग्रामण्योः ग्रामणीषु सोमपेऊले
४ सोमपे सोमपानि २ इकारांतो वारिशब्दः वारि वा
62 रिणी वारीणि [illegible] दीर्घः वारीणां वारि
णि वारिणोः वारिषु ऊकारांतः कर्तृशब्दः कर्तृ करोति पचं लतन्कोर्ति

कन्टणी कन्हणि कञो कन्टणा हेकन्टि इत्यादि पे
कावेनोयैशाह्ः अतिपूर्वः ह्रस्वादेशो मेयत्वराणा
मिकारेकारावकर्ष्यो अतिरि अतिरिणी अतिरी
णि २ अतिरायया अतिरिणा इत्यादि उपगुशाह्ः उप
गु उपगुनी उपगूनि २ उपगवा उपगुना उपगुभ्यां

उपकर्षोपे
गताभावोप
स्यतत्र उपगु
कुलस्य

गुच्छु नौ यस्मि र त त्रम
= गुज त्नम

सा मित्यादि ऊँकारांतः म्नौ शब्दः म्नः म्नव म्नवनी
८३ म्नत्नि २ म्नावा म्नवना इत्यादि इति स्वरांताः नपुं
सकलिंगाः अथ हसांताः पुल्लिंगाः प्रदर्श्यंते तत्र ह
कारांताः अनडुह शब्दः पंचस्वनडुह आमागमो व
क्तव्यः सावनडुहः अनडुहशब्दस्य सौ परे नमाग

अनः शाकटंवहतिरति अनड्वान्

मोभवति मेयोगेनस्यलोपः मेयोगेनस्यलोपोभ
वति रमेपदांतेव हसेपेःमेलोपः अनड्वान् अन
ड्वाहौ अनड्वाहः अनड्वाहम् अनड्वाहौ अनड्वाहः अ
नड्वाहम् अनड्वाहौ अनडुहः अनडुहा अनडुद्भ्यां
इतिस्थिते वसोवसे वमसंवम धंमः अनडुद्भ्इत्ये

सा
८४
तेषांदत्वंभवतिरिमेपदे।तेनअनडुद्भ्यां अनडुद्भिः
अनडुहे अनडुद्भ्याम् अनडुद्भ्यः अनडुहः अनडुहो
अनडुद्भ्यः अनडुहः अनडुहोः अनडुहो अनडुहि अ
नडुहोः अनडुत्सु यौवम अनडुहशब्दस्यसौपरेच मा
गमोभवतिहेअनड्वन् हेअनड्वाहौ हेअनड्वाहः

65

दश्रा दिर्यत्स्यात दा दि: तस्य दादे:२

गोऽहृशाहृस्यभेदः दारो [illegible]ः दादेयीनोहेकावस्या [illegible]वे

भवति यानोर्कसेपरेनाम्नखरसेपदानेवगो [illegible] मि

इतिख्यिते श्रादिजवानोकभोनेस्यकेभोःस्योः यीनो

र्कभो [illegible] नस्यादेवनेमानोजवानोकभाभवेति स

कारेधेशाहृवपरे [illegible] पदांने [illegible]

भवारे

गां दोग्धीति गोदुग्

मा नेमानानांकसानांजमासवंति नयानां गोधुक् गो-
८५ धुग् गोदुहौ गोदुहः हेगोधुक् हेगोधुग् गोदुहम्
65 गोदुहौ गोदुहः गोदुहा भकारादौदादेर्धेइति [illegible]त्वेकृ-
मा तेदिजबानामितियत्वेचकृते फभेजबाः गोधुग्भ्या-
म् गोधुग्भिः गोधुहे गोधुग्भ्याम् गोधुग्भ्यः गोदुहः

मधुलेजीति ४

गोधुग्भ्याम् गोधुग्भ्यः गोधुहः गोदुहो गोदुहाम् गो
दुहि गोदुहोः कषसंयोगेद्वः गोधुग्वत् मधुलिहशब्द
स्य भेदः सौढ्रः यानोहेकारस्य ढत्वंभवति यानोर्कमे
परेनाम्नस्वरमेपरेनेव वावमानेमधुलिट् मधुलिड्
मधुलिहौ मधुलिहः मधुलिहं मधुलिहौ मधुलि

सा·
९९

हः मधुलिहा मधुलिड्भ्यामित्यादि उष्णादीनां चत्वढ
त्वे वा उष्णादीनां धातूनां हकारस्य चत्वढत्वे वा भवतः
धातोर्कसेपरे नाम्नस्थे वसेपदांते च शादिजवसेर्विथ
कारः वावमानेनिग्राकारककारौ मित्रध्रक मित्रध्रु
ग मित्रध्रुट् मित्रध्रुड् मित्रद्रुह्भ्यां मित्रध्रुहः मि।

66

मित्राय द्रुह्यतीति

९९

उदुर्हे मित्रफद्दा मित्रफद्भ्यां मित्रफद्भ्यो मित्र
फगभिः मित्रफद्धिः मित्रफत्त्व मित्रफद्दु पर्वतव
मरु[illegible]. न्नुहस्लिहपतेड्हाद्यः [illegible]रेफान्तश्च
नरशाश्चेति नित्यंबहुवचनान्तः चतुरांश्चाव चतुरश्च
हस्यामागमो भवति पंचमपरेश्शौच चत्वारः

सा ८२ चत्वरः चतुर्भिः चतुर्थः २ रैसंख्यायाः रेफान्तसंख्याया :

परस्यामेतुडागमो भवति एतच्चेहिन्ते चत्वारो चतुर्षु :

67 ष्यादि [illegible]

मासोन्तर्गतस्य चतुरशाहस्येपंचस्यामत्रामोवत्संब :

षिष्याचतवारोयस्समः षियचत्वाः षियचत्वारो

मा ८८ नकारांतो राजन् शब्दः नोपधाया इति दीर्घः

४१ ४१ ११ ६१

नाम्नौ नौ लोपश्चांत्यौ नाम्नो नकारस्यानागम

राजते ष काशते

68 स्य लोपश्च भवति रसे पदांते च यौ राजा राजानौ रा

जानः राजानं राजानौ राजन् शस् इति स्थिते अल्लोपः

[redacted] स्वरेन्वयुक्तात् छमादौ इत्यकारलोपः लोश्चुभि

श्चुरिति श्चुत्वेन ञः जञोर्ज्ञः जकारञकारयोर्ज्ञो भव-
ति राज्ञः राज्ञा लोपश्चिपुन नेमोयिरिति विशेषणाद
ह्निरित्यात्वेन न भवति राजभ्यां राजभिः राज्ञे राज्ञः २
राज्ञोः राज्ञां विभाषा राज्ञि राजनि राज्ञोः राजसु यथा
विनिविशेषणाज्जेन नलोपः हे राजन् इत्यादि एवं

सा
८८ यज्वन् आत्मन् शर्मन् सुशर्मन् प्रभृतयः प्रयत्नेइतिवि
शेषणादलोपो न भवति यज्वा यज्वानौ यज्वानः य
ज्वाने यज्वानौ यज्वानः इत्यादि स्ववन् सुवन् मघव
न् शब्दानां पंचस्वराजन् शब्दवत् क्रिया शेषमादोतविशे
षः स्वा स्वानौ स्वानः स्वाने स्वानौ स्वादेवे स्वादेव

अश्नुतेर् इति १ स्वा आदि यस्य तत् स्वादिः तस्य स्वादेः १ ८८

कारस्योत्वं भवति । मातेरो स्वरे परे नहिनेइपि ईकारे च परे
शुनः शुना श्वभ्यां श्वभिरित्यादि युवन्शब्दस्योत्वे कृते
सवर्णे दीर्घं सह इति दीर्घः यूनः यूना युवभ्यां युवभि
रित्यादि [illegible] पथिन्शब्दस्य भेदः ईनौयन्वसे पेचह
स्यादिषु पथ्यादीनामिकारस्याकारादेशो भवति पी

सा
९.

नेऽ पथ्यादीनां थकारस्य त्वडागमो भवति पंचसख्या

दिषु परेषु पान्था पथ्यादीनां टेरात्वं भवति सौ परे पंथा

पंथानौ पंथानः पंथानं पंथानौ पंथानः पथ्यादीनां टे

र्लोपो भवति शसादौ स्वरे परे पथः पथा पथिभ्यां प

थिभिः इत्यादि एवं मथिन् ऋभुक्षिन् शब्दौ ज्ञेयौ इति ।

70

९.

ग्रहणभेदः इन्हनोः शौ सौ इन् हन् पूषन् अर्यमन् इत्येते
षां शौ सौ चोपधाया दीर्घो भवति दंडी दंडिनौ
दंडिनः हे दंडिन् दंडिनं दंडिनौ दंडिनः दंडिना दंडि-
भ्यां दंडिभिरित्यादि ब्रह्महा ब्रह्महणौ ब्रह्महणः हे ब्र-
ह्महन् ब्रह्महणं ब्रह्महणौ हनो घ्नः हंतेर्घातो ह

दंडो स्यात्ली त्रि दंडी २ नान्य ३ २

अव्यवधाने

सा कारस्य त्वं भवति [illegible] नकारे जिगानिव

७१ परे यमे योगे णत्वनिषेधार्थः बलक्षः बलक्षा बल

क्षभ्यां बलक्षभिः इत्यादि षकारणकाराभ्यां

योगे म्नस्य त्वं भवति सुष्मः सुष्मा सुष्मभ्यां सुष्मभिरि

त्यादि अर्यमणः अर्यमणा अर्यमभ्यां अर्यमभिरित्यादि

ष्मो ऊे ह लो पो वे ति के चित हति पु स्मि पुष ।ति ।

संख्याशाह्वाः पंचन्प्रभृतयो वक्ष्यवेनोनाह्निषुलिंगे
षुसह्पाः पंचंनजस्शइतिस्थिने जस्शसोर्लुक भ
कारनकारान्तः संख्यायाः परयोर्जस्शसोर्लुग्भव
ति लुकि मतिनन्निमित्ते पंच पंच पंचभिः पंचभ्यः
पंचभ्यः ष्णः षकारनकारान्त संख्यायाः परस्या

लुकि सति तत्प्रत्ययनिमित्तं यत्कार्यं
तत्र न भवति

सा मोनडागमोभवति नोपधायाइतिदीर्घः नाम्नोनोल

७२ पश्चायै पेंवानोपंचम्ह पवेंममनूनवनूदशान प्र

72 भृतयः सहनोडौवा सहन् शाहात परयोर्जम् शा

सोबीडोभवति डित्वाहिलोपः सखो सह सखो स

ह्रः वा[illegible]स सहन् शाबपराहविभक्तिषु र

वाच्यान्वभवति अह्नाभिः अह्नभिः अह्नाभ्यः अह्नभ्यः
अह्नास्तु इदम् शब्दः इदमोयंपुंसि इदम् शब्दस्य पुं
सि विषये अयम् आदेशो भवति सिसहितस्य अये
द्विवचनादौ त्यदाद्येरः स्यादौ इति सर्वत्राकारः इद
औ इति स्थिते [illegible] त्यदादीनां दकारस्य मत्वं भव

दस्य मः

सा ति स्यादौ परे इमौ सर्वादित्वाज्जसी इमेत्यादादीनो स
७३ म्बोधनाभावः इमम् इमौ इमान् अनेनैटौसः इदमोऽ
73 नादेशो भवति टौसोः परयोः अनेन अनयोः इदमः स
कारे भकारे च परे अकारो भवति कृत्तस्य अकारा
त्व आभ्यां भिस् भिस् इदमदमो भिस् भिस् ऐभव

ति नन्तभकारस्याकारः एभिवद्भवे एभिः अस्मै आ
भ्यां एभ्यः अस्मात् आभ्यां एभ्यः अस्य अनयोः एषाम्
अस्मिन् अनयोः एषु किंशब्दस्य त्यदादेष्वरः स्यादाविति
सर्वेचाकारेकृते सर्वशब्दवद्रूपनेयम् कः कौ के कम्
कौ कान् केन काभ्यां कैरित्यादि यकारान्तस्तनव्यय

+ तत्वंबोधति ३

सा षाढः तस्य स्थेपदांतेच श्चादिजवानामितिमकारःवा
३४ वसाने तत्वभत् तत्वभट् तत्वद्वयौ तत्वद्वधः हेतत्व
भट् तत्वभद्याम् तत्वभाद्धि त्रिपादि जकारांतः सम्रा
ज षाढः व्रश्चभ्रस्जादेषः छकारांतस्य शकारांतस्य
षकारांतस्य राज यज सृज मृज भ्राजादेश्च षकारोभ

३४

वति यातोर्कसेपरे नाम्नश्चरसेपदांतेच षष्ठसप्तमा
ख्यातोटोडन्तनिषेधार्थम् सौड़ुककारस्यडन्तंभवति
यातोर्कसेपरेनाम्नश्चरसेपदांतेच वावसाने इति
चक्रव र्तीराजा टकारः सम्राड् सम्राड् सम्राजौ सम्राजः सम्राजम्
सम्राजौ सम्राजः सम्राजा सम्राड्भ्याम् सम्राड्भिः

संराजंति का म्राड्ड्
संराजमंगा म्राजन्यारः रे

सा ३५ त्यादि एवं विराजादयः टकारांतानाम्प्याड्रूपट [illegible] नटशा
हाः एवं त्यदादेष्वं स्यादाविति सर्वत्राकारे कृते स
र्वेषाह्वद्रूपेत्तेयम [illegible]ः त्यदादेः तकारस्य सत्वं भवति
सौप [illegible] स्यः त्यौ त्ये त्यम् त्यौ त्यान् त्येन त्याभ्याम्
त्यैः त्यस्मै त्याभ्याम् [illegible]भ्यः त्यस्मात् त्याभ्यां त्येभ्यः

३५

इत्यादि मः तौते नम् तौ तान् तेन ताभ्याम् तैरित्या
दिः यः यौ ये यम् यौ यान् येन याभ्याम् यैरित्यादि
एषः एतौ एते एत दोन्वादेशोऽद्वितीयायांटौ सौः
ऐनन् वीनक्तव्यः उक्तस्यपुनरभाषणमन्वादेशः
एनं एनम् एनौ एनौ एनान् एनान् एनेन एनेन

तत्वंष्ट कृ नि इति तत्व प्रा ३

सा २८ एताभ्यां एतैः एतयोः एतयोरित्यादि शकारांतस्त
त्वप्रा(ट्)शब्दः षात्वम् उं एव तत्वप्राट् तत्वप्राड्
76 तत्वप्राशौ तत्वप्राशः तत्वप्राड्भ्याम् तत्वप्राड्भिरि
त्यादि थकारांतोऽग्निमथ्शब्दः बाधमाने इति न
कारिटकारौ अग्निमत् अग्निमथौ अग्निमथः इ

२९

अग्निमथ्

नादि वकारेणः प्रत्यं वृणाहः नौलोपः यानोकपूया
भूनस्यनस्यलोपोभवति किनिडि निच येवैः
पेचसेनमे वनकर्यो मः प्रत्यंचमि इतिस्थिते लोपस्य
भिस्सुरिति धुवेनञकारः मयोगानस्यलोपः चौः
ऊंः चवर्गस्यकवर्गादेशोभवति यानोर्कमपरेना

देहंदेहंप्रत्यंचति इति

सा ७७

न्तस्वरमेपदांतेच यथासंख्यं प्रत्यङ् प्रत्यंचौ प्रत्यंच
प्रत्यंचं प्रत्यंचौ अंचेर्लोपोदीर्घश्च अंचेरकारस्यलो
पोभवति पूर्वस्यचदीर्घः शसादौस्वरेपरेतद्धिते
ईपिईकारेच प्रतीचः प्रतीचा प्रत्यग्भ्याम् प्रत्य
ग्भिरित्या एवंतिर्यच् शब्दः तिर्यङ् तिर्यंचौ तिर्यंचः

तिरोंचति इति

उत्तुअ ध्रुमंचक्रित्रित्र २

तिर्यञ्चम् तिर्यञ्चौ तिरश्चादयः तिरश्चादयोतिश्चा
न्नेने शश्चादेश्चस्वरे तद्धितेनई [illegible]ईकारेच तिरश्चः तिर
श्चा तिर्यग्भ्यां तिर्यग्भि रित्यादि उदङ्. उदञ्चौ उदञ्च
उदञ्चम् उदञ्चौ उदीचः उदीचा उदग्भ्यां उदग्भि
रित्यादि तकारान्तो मरुत्‌शब्दः मरुत् मरु

मा हू महतौ महतः महता महद्भ्यो महद्भिरित्यादि
७८ एवमग्निचित् प्रभृतयः तकारान्तः ऋकारान्तं वेयो
78 महच्छब्दः शिलुत्वम् उकारान्तं वेयस्य ऋकारान्तं वे
यस्यान्तमागमो भवति घेऽपि पञ्चस्वपरेषु संयोगा
न्तस्य लोपः नम्महतौऽयौ दीर्घः पौंत्वं तस्या ग

महद्भ्यते सृज्यते त्र नैर्यः सः

पुंशब्दस्य महच्छब्दस्य चोपधाया दीर्घो भवति पंच
सर्वनामस्थानेषु परेषु शौ च परे महान् महान्तौ महा
न्तः महान्तम् महान्तौ महतः महता महद्भ्यां म
हद्भिरित्यादि हेमहन् हेमहान्तौ हेमहान्तः ॥ उका
रान्तत्वेयोभवन् शब्दः विनोनम् सान्तसोःमो

भा
१४
79

भवेतस्यामेतस्य च दीर्घो भवति यिंजितेमौपरे भवा (भातिइति)
न् भवन्तौ भवन्तः हे भवन् हे भवन्तौ हे भवन्तः ऋ
कारान्तवेयो भवत्शब्दः तस्य नुमागमः एवं भव (भवतिइति)
न् भवन्तौ भवन्तः एवं पचत्शब्दः (पचतिइति २) पचन् पचन्तौ पचं
तः धाकारान्तो विश्वपाशब्दः क्षशब्दस्य राजादेः षः षोडः

वावसाने विट् विड् विषौ विषः इत्यादि षष् षा
ह्रोति नेय वङ्वचनो ः षिड्ढ्वसहपः जषणसोलक ष
नेडवेच षट् षट् २ षड्भिः २ षः षड्नाम इति स्थिते ः
षोत मेव्याषाः सेवंधिनो डकारस्य णत्वं भवति ना
मिपरे षड्भिः षुः षष्णाम् काविर्दं पदान्ते पदान्त ।

सा
द.
80

ताम्रपर्णीणा॥ षट्सु षकारान्तो दोषशब्दः दोषाम् दो
ष मज्जष अशिष्ट्यती नो षवारस्य रेफो भवति व
सेपदान्तेच सोर्विसर्गः दोः दोषौ दोषः दोषम् दो
दोषौ (दोषशब्दस्य) शसादावने[illegible]तावावकत्वा दोषः दोष्णः दो
षां दोष्णा दोर्भ्याम् दोर्भिः दोषभ्यां दोषभिः दोः

+त२

द.

षु दोष्षु दोषसु इत्यादि मज्जबाशिखोऽव सेप दोनेव
दीर्घो वक्तव्यः मज्जः मज्जनौ मज्जनः मज्जनम मज्ज
नौ मज्जनः मज्जना मज्जभ्यां मज्जभिरित्यादि सका
रान्तः पुंस्त्वाह्ः पुंसोऽस्वड्ः पुंस शाहस्या स्वडादेशो
भवति पंचस्थानेषु ङ्काशेन्त्यादेशार्थः उकारोन्त

बाम्रिरदन्त्रिइति २

सा स्त्रियानाथेः त्सम्महतो ऽयोदीर्घः श्रीव मेयोगोनस्य
८२ लोपः पुमान् पुमांसौ पुमांसः हे पुमन् हे पुमांसौ
81 हे पुमांसः पुमांसम् पुमांसौ पुंसः पुंसा पुंभ्यां पुंभिः
रित्यादि असंभवे पुंसः ककौ असंभवार्थे पुंस्त्वाद्
स्यकागागमो भवति सौ परे पुंकु पुंसु पुंवं विद्वान् वेत्ति सदसती इति विद्वान् २

स्कोरादेरोश्च संयोगाद्योः सकारककारयोर्लोपो भवति धातो ८१
ऽसेपरे नात्वस्मरसैवदांते च

भवति ६१ । ६१११ नौ

विद्वांसौ विद्वांसः वमोर्वेउ वमोः मेवेयीवकावयउ

वे[illegible]ति शस्तारोस्वरेपरे नहिनेई यिई कारेच वि

दुषः विदुषा विद्वद्भ्याम् विद्वद्भिः स्ववचस् शब्देन

सुवसोः साविनिदीर्घः [illegible] स्ववचा :

स्ववचसौ स्ववचसः हेस्ववचः हेस्ववचसौ हेस्ववच

सा सः सुवचसम् सुवचसौ सुवचसः सुवचसा सुवचोभ्या-

८२ म् सुवचोभिरित्यादि एवं चन्द्रमाः चन्द्रमसौ चन्द्रमसः

उशनसो ह्रस्वभेदः॥ उशनसाम् उशनसः पुरुदंशस

अनेहस इत्येतेषां सेरायै डा भवति डित्वाट्टिलोपः उ-

शना उशनसौ उशनसः उशनसौ योनोत [illegible] देवता

मोनन्तोवक्त्रौः हेडश्पानन हेडश्पान हेडश्पानः उश्पान
मे उश्पानमौ उश्पानमः उश्पानमा उश्पानोभ्यो उश्पानो
भिविन्यादि ग्रदस्माघाह्लस्यभेदः न्यौ देवेवःस्यादौ मौ
मः ग्रदसोदकारस्यमौपरेमत्वेभवति मौ ग्रदमः
मेरौकारादेशोभवति ग्रमौहिवचने ग्रदश्रौ इतिसि
ओ

मा ते दशमः मादुः उश्च ऊश्च उ अदसो मकारात्परस्य ह्र
८३ स्वस्य ह्रस्व उकारो भवति दीर्घस्य दीर्घ ऊकारः अमु
83 र्वेदिनाज्ञमी अमे इति स्थिते वकारे
सति अदसएकारस्य ईकारो भवति अमी अमू
मू अमूः अमून् मत्वे उत्वे च कृते टानास्त्रियाम्

अमुना द्विवचने अद्रीत्वात् पश्चाद् ऊकारः अमूभ्या
म् अमीभिः अमुष्मै अमूभ्याम् अमीभ्यः अमुष्मा
त् अमूभ्याम् अमीभ्यः अमुष्य ओसि परे अपादे
शे च कृते पश्चाद् उकारः अमुयोः अमीषाम् अमुष्मि
न् अमुयोः अमीषु सामा नेऽदसोकस्यादिवत्

सा
८४

84

अमुकः अमुकौ अमुके इत्यादि इमे हसेमानाः पुंलि
गाः अप्ये हसेमानाः स्त्रीलिंगाः प्रदर्श्यन्ते नत्र हकारे
न उपानहृशब्दः ६१। ११। नहोधः नहो हकारस्याप्यकारादे
शो भवति धातोर्झसे परे नामस्थ्व रसे पदान्ते च बाव
साने उपानत् उपानद् उपानहौ उपानहः उपानहं

उपानहोः उपानहः उपानह्या उपानह्याम् हेउपान

न् हेउपानद् हेउपानहौ हेउपानहः इत्यादि वका

रान्तो दिवशब्दः दिवउ दिवौ वकारस्यौकारादेशो

भवति सौपरे द्यौः दिवौ दिवः वामि दिवौ वकार

स्यावाऽऽकारादेशो भवति अमिपरे द्याम् दिवं

सा दिवौ दिवः उरभे दिवो वकारस्य उकारो भवति
८५ रभे परे द्युभ्याम् द्युभिः रेफो न श्रुतर्षाह्वोतित्येव
85 द्विवचनोन्तस्य विशेषः त्रिवचनयोः द्विपाम् नि
त्यवचनस्यैव त द्विपां वर्तमानयोर्द्विवचनयोरिति एव
तर्ह इत्येतावादेशौ भवतः ऋकारस्य ऋका॰

नैतिसृचतसृ एतयो नामि दीर्घो न

ते रवर्णः नतं स्वरारूढस्यारन भवति तिस्रः चतस्रः
तिसृभिः चतसृभिः तिसृभ्यः चतसृभ्यः २
[illegible] तिसृणां चतसृणां तिसृषु च
तसृषु रेफोनो गिरुपाहः धाविहसे यान्तो रिका
रोकारयोर्दीर्घो भवति रेफवकारयोर्हसपर

सा
८८
86

योः गीः गिरौ गिरः हे गीः गिरं गिरौ गिरः गिरा गी
र्भ्यां गीर्भिः इत्यादि पवेश्रद्ददयः यकारांतः स
मिथ्शब्दः समित् समिद् समिधौ समिधः हे
समित् हे समिद् इत्यादि दकारांताकुपदादयः श्रा
ह्राः तेषां पदादेष्ठीरीति सर्वत्रंकारः ग्रावतीं

यो अकारांतानाम्नः स्त्रियोवर्त्तमानादाप्प्रत्ययोभ
वतिप्रकारः सिलोपार्थः सवर्णेदीर्घः सहेतिदी
र्घत्वेकृतेस्त्रीलिंगेसर्वाशब्दवद्रूपमेवं [illegible]तः स्या
स्येस्याः स्यांस्येस्याः सातेताः तांतेताः तया ताभ्यां
ताभिः तस्यै ताभ्यां ताभ्यः तस्याः ताभ्यां ताभ्यः

सा
८७
87

तस्याः तयोः तासां तस्यां तयोः तासु । यायेयायां
येयाः ॥ एवं एषा एते एताः एतां एते एताः एनां ए
नेइना एनया एतया एतयोः एनयोः इत्यादि एवं
किमश्चाहः का के काः कां के काः कया काभ्यां
काभिः इत्यादि इदंस्त्रियां इदम प्राहस्म स्त्रिया

१९ ७१

८७

मियंभवति सोपदे कान्तस्य इयं इमे इमाः इमां इमे
इमाः अनया आभ्यां आभिः अस्यै आभ्यां आभ्यः इ
त्यादि चकारान्तस्त्वचशब्दः चोक्तः त्वक् त्वग् त्वचौ
त्वचः हे त्वक् हे त्वग् त्वचं त्वचौ त्वचः त्वचा त्वग्भ्या
मित्यादि त्वचः त्वग्भ्यो त्वच एवं ऋचवाच्

सा प्रस्तयः पकारांतः अप्शब्दो नित्यं बहुवचनो
८८ न्तः अप्जस् इतिस्थिते अम्महतोयोदीर्घश्चेव इ
88 तिदीर्घः आपः अपः भिदर्णा अपादेर्भकारेप
रे दत्वंभवति अद्भिः अद्भ्यः अपां अप्सु काां
तो दिक्शब्दः दिशांकः दिश दृश स्पृश स्रश

८८

त्यादीनां

इ[illegible]कत्वेभवति इमेपदानेव वावमाने दि
कादिग् हिशौ दिशः हेदिक् हेदिग् हेदिशौ हेदि
शः दिशा दिग्भ्यांदित्वंषकारोनास्तिषशाहः षा
ड्ः इतिडत्वंवांवमाने विट् विड् विषौ विषः वि
ड्भ्यांवि[illegible] भ्यांविषषशाहस्यमज्जंशाहवद्रूपंज्ञेयं

ष्ट

दोषामितिरः आशीः आशिषौ आशिषः आशी:
सा ष्षु हि लिंगस्य अदस् शब्दस्य सौ परे न विशेषः
८५ असौ द्विवचनादौ त्यदाद्यत्वे कृते आवे तं स्त्रिया
89 मित्याप दीर्घत्वं विभक्तिकार्ये पश्चान्मोह उत्व ऊ
त्व ऊ अदसो मकारात्परस्य ह्रस्वस्य ह्रस्वउकारो म स्व १

८५

वतिदीर्घस्यचदीर्घोभवति अस्मृ अस्मः अस्मे अस्म
दौसौरे अस्मया अस्मभ्यो अस्मभिः २ अस्मभ्यै अस्मभ्या
२ अस्मयोः अस्मसो अस्मया इतिहसान्तास्त्रीलिं
गाःसमाप्ता अथहसान्तानपुंसकलिंगाः प्रक्षे
ते तत्ररेफान्तोवार्शब्दः नपुंसकान्त्यमोर्लुक

सा ९.

90

वाः वारी वारि पुनरप्येवं अयम् इतिविशेषणात्
न्नमन्नभवति वारा वार्भ्यां वार्भिः इत्यादि चतुर
शब्दोनित्यंबहुवचनान्तः चतुराम्शौचेत्याम् च
त्वारि चत्वारि शेषंपूर्ववत् नकारान्तोअहन्‌शब्दः
६१ । ११ ।
अहः अहः अह्नोनकारस्यसकारादेशोभवति रसे

९.

अली अननी

पदेनेव अहः अहानि अह्ना अहोभ्यां अहोभिः
इत्यादि वेद्यः अह्नि अहनि अहःसु नकारान्तो
ब्रह्मनशब्दः ब्रह्मशब्दस्य [illegible] शौ न [illegible] स्य लोपो
वा वक्तव्यः ब्रह्म ब्रह्मणी ब्रह्माणि हे ब्रह्म हे ब्र
ह्मन् ब्रह्मणा ब्रह्मभ्यां ब्रह्मसु एवं वर्मन् चर्म

छंदस्या ६२ १२ १२
गमजानागजयोर्लोपालोपौव तोव्यो
४ ५ ६ १

सा
११

91

न प्रभृतयः नोत्तादृदन्नाच्छेदसिड्कर्णोबोलोपः
परमेव्योमन् सर्वाभूतानि व्योमव्योमनी व्योम
नित्यदादीनामस्यमोर्लुकि कृते टेरत्वं न भवति स्या
दावितिविशेषणात् द्विवचनादौ टेरत्वे कृते सर्वे
शब्दवद्रूपं ज्ञेयं टकारान्तानां त्यदादयः त्यत् त्यद्

११

येनानि तत् तद् ते तानि यत् यद् ये यानि एतत् एतद् ए
तत् एते एतानि किं के कानि इदं इदं इमे इमानि त्यदा
यादौ सर्वत्र एवं प्रत्यक् प्रत्यग् प्रतीची प्रत्य
ञ्चि जगत् जगती जगंति महत् महती महांति
महान्त इत्यत्र दीर्घः एवं मकारान्तः प्रशमशाहः प

सा

९२ यः पयसो पयांसि सकारांतेहविषु वपुषु यन्तुः
षु सर्पिषु प्रसूतयः सर्पिः सर्पिषो सर्पीषि प
वेवचस् तेजस् [illegible] यशस् मनस् स्ववचस्
रजस् पयस् [illegible] पयस्वत् ज्ञानवः अदसस्य मो
लिकीकृते अदः अमू अमूनि प्रनरप्येवंशेषेवत्

92

इतिह्रस्वोंतानपुंसकलिंगाःसमाप्ताः ॥ अथयु
ष्मदस्मदोरूपंनिरूप्यते तयोश्चवाच्यलिंगत्वा
त्त्रिषुलिंगेषुसमानेरूपे त्वमहमिति युष्मदस्मदोः
सिसहितयोः त्वमह[illegible]तावादेशौभवतः य
थामेख्येन त्वंयहं युवावौद्विवचने युष्मदस्म
त्रि २

सा
५३
93

दोर्द्विवचनेपरेषु आवइत्येतावादेशौभवतः
आमि युष्मदस्मदोः परतोआमभवति युवाका
वां यूयंवयं जसांजसासहितयोर्युष्मदस्मदोर्यूयं
वयं[illegible]इत्येतावादेशौभवतः [illegible]ः यूयंवयं त्व
महेकत्वे युष्मदस्मदोः त्व[illegible]म[illegible]इत्येतावादेशौ

मि २ ६ २

भवतः एकत्वे गम्यमाने ग्रामसौ युष्मदस्मदो
र्हे त्वं भवति अमिसकारे भिन्निचपरे त्वां मां यु
वां आवां नवाटेहे त्वेकाने ग्रां मीति दीर्घत्वं ग्रामोतो
वक्तव्यः युष्मात् अस्मात् पंटाङसोः युष्मदस्मदो
र्हे त्वे भवति टाङसोः परयोः त्वया मया युवा

सा
४४
२

94

भ्यां आवाभ्यां युष्माभिः अस्माभिः तुभ्यंमह्यं ङ.या
ङ.यासहितयोर्युष्मदस्मदोः तुभ्यं मह्य इत्येतावा
देशौभवतः तुभ्यंमह्यं युवाभ्यां आवाभ्यां भ्यंसू
भ्यसे युष्मदस्मदोःपरौ [illegible] भ्यसः भ्यंभवति युष्म
भ्यं अस्मभ्यं ङसिभ्यसोःअतः पंचम्याङ.सिभ्यं॥

शकारो मकारादिव ४४
भावत्यर्थः २१

मो[illegible]र्भवति णाकारः सर्वादेशार्थः उकारउच्चार
णार्थः त्वत्मत् युवाभ्यां आवाभ्यां युष्मत् अस्म
त् त्वंमंम ङसोङसामसहितयोर्युष्मदस्मदोः त
वममइत्येतावादेशौभवतः तवममयुवयोः
आवयोः सर्वादित्वात् सुट् सामाकं युष्मदस्म

सा दोः परःमामाकेभवतिः युष्माके अस्माके त्वन्म
९५ देकत्वे पदस्यो:त्वयि मयि युवयोः आवयोः यु
ष्मासु अस्मासु युष्मानयोरादेशविशेषविधिरिति
दृश्यते युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीया[illegible]
र्वा ते मे वां नौ [illegible] वस्नसौ युष्मदस्मदोरयेषा

९५

सेबैनेतेस्माद्देशाभवन्ति कीदृशायोः युष्मदस्म
दोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयासहितयोः तेन्नैकवचने
चेर् तेमेद्विवचनेवानौबहुवचनेवसनसौ स्थानीतेस तव
मम समायातःस्थानीमेमात्रतेगतः नमलैभगव तुभ्यम्
ऽयेयोदेहिमैमोनेमवये स्थानीवोसजहासो

मह्य १ युवयोः १

किं कत्वा२

आवयोः   युवाम् २   युवाभ्याम् १

मा वैदेह्यानो दानयावनो राज्ञो वो दास्यने दाने मावे

आवाभ्याम्

५८ नौ मधुसूदनः देवौ वो मे वनाहि स्मे ने रक्षो न्तौ जे आवाम्

युष्माकम् २ नार्दनः स्वामी वौ बलवान् राजा स्वामी नौ मो जना अस्माकम्

युष्मभ्यम् २ र्दनः २ नमो वो ब्रलविशे भ्यो ज्ञानं नो दीयतां यथे अस्मभ्यम् २

मा ने दात्वं व: पपश्यामः पपश्यं नः मडः विनः ५

युष्मान् २   अस्मान् १

वपम्   नपम्

५८

त्वांमांमा ग्रमामसहितयोर्गुङ्क्षेदोक्षामामा इत्येता
वादेशोभवतः पश्यामित्वांमदालीहेपश्यंमोम
दृष्टेदेके नादो पादादोवनेमानयो गुङ्क्षदक्षदोनै
नेयादेशाभवंति कद्वोविष्णेष्यरोदेवोगुङ्क्षोकेजल
देवता मपवभगंवानशोभरस्मोकेपापनाशा

+ पश्याधि जगत्वं ज्यांपश्यमौं जगतांपतिंप्र ३

कृष्णान्न

मा ५० ७ नः पादादाविति किं पो३ वो नु रसिंहस्यानवलोग
लकोटयः हिरण्यकशिपो वैलः देनास्फूकदमाह
णः नेवयैशाउवोराजन्ममतैण्यतिशाउवः [illegible]
[illegible] ब्रमाद्यः ष नवमित्राणिया
निस्मममित्राणिताम्यपि देवास्मान्याहिहहवे

+संवोधनवपदादग्नेनेमावान्निवस्थादयः १ त्वम्

97

५०

विश्मो श्मा न्नत्व मवेदा हेषा मनवदा मोश्मि हेषा मन्नभ्यं
नमः हेषा मनवदा मोश्मि हेष्ट्र मनवमेवक्तः मोमि
श्मानवाहेंवनेदेहिमेमोदनमञ्चये चाटिमिश्वा।
टिभियोगनेनेत्रादेशाभवंति नववममवमेत्रीवे
दलेविनेवर्यनै चाटिनिपानेः चाटिर्गणोनिपा

सा
५८

98

तमेतेत्तोभवति च वा ह ग्रह पर्व पर्वे नृते पृथक
विना नाना स्वस्ति ग्रस्ति दोषा स्वधा मिथ्या मिथ्
स ग्रथ ग्रथ्यो ह्यस्तु स्वस्तु उच्चैस नीचैस स्वर् ग्रन्त
र् प्रातर् पुनर् भ्र[illegible]म ग्रहो चित ग्रहो मह क्षते
क्षेन रेण ग्रन्तरा नमस्तु ग्रले ह्नते ॥

श्रमानोनाप्रतिषेधेईषत् किल खलु वै स्यात् ह
न्त् मृषा यत् तत् [illegible] इत्येवमादिगणोनिपात
संज्ञोभवति नञादिर्विभक्त्यर्थेनिपात्यते तस्मिन्नि
ति तत्र यस्मिन्नितियत्र अस्मिन्निति अत्र कुत्र कुह
क्वतस्मिन्कालेतदायदा कदाएकदासर्वदा नेव

सा ५५ 99

प्रकारेणतथा येनप्रकारेणयथा अनेनप्रकारेण

इत्थं कथं तस्मादितिततः यतः अतः अतः इतः सा

र्वविभक्तिकस्मादित्येके देवतः सर्वतः पूर्वस्मि

न्निति पूर्वस्मात् प्रथमस्मात् अपरस्मात् परस्मिन्नि

तिपरेण अपरस्मिन्नितिपरेण प्रातिपदिके दृष्टे

५५

वाचो ग्राह्निप्रत्ययो भवति दक्षिणाह्निवमेतिं वेडा
लाः किमः मामानेपिविदादिः किमः मामान्येषैवाच्ये
विनक्वत्तेप्रत्ययो भवतः कश्चित् कश्चनतद्यीन
कान्विर्योवोमानराजोधीनेराजमात् भस्मसात् सर्वं भस्म
उग्रुयेमीकरणे उरीकृत्य उररीकृत्य मयादिः

सा॰ कोलैर्निपात्यते सद्यः अद्यः सपदि अधुनाइदानी
१० मेवप्रतिमेपाचते आशुशीघ्र सर्वेद्युः अन्येद्युः पूर्वेद्युः परे
द्युः यर्हि तर्हि प्रादिरुपसर्गाः प्रपरा अपसम अनुअव
निर्दुर्वि आङ्नि अधिअपि अति सुउत् अभिप्रति
परि उपएते प्रादयः प्राग्धातो उपसर्गाः [illegible]पाताः

प्रयोक्तव्याः तद्व्याप्ये तदिदं चादिशद्ध्रस्वं प्रत्ययस्ये

नो भवति स्वार्थे तेषां का क्वापत्यमणामस्विडापव

त्तू ग्रामस्कतवमया गाम्: एते क्वादयः प्रत्ययाद्वि

भक्तेर्लुक् प्रत्ययान्तरस्य विभक्तेर्लुग्भवति नथार्दे

डि निर्देशो प्रत्ययानां वचनलिङ्गादिनियमः ॥

मा ९१ उच्चैः प्रकृष्टः उच्चैः स्त्री उच्चैः कुले उक्तं हि महेशो विश्वलि
गेषु सर्वेषु च विभक्तिषु वचनेषु सर्वेषु यन्न व्येति
४ तदव्ययं उक्तान्यलिंगान्यव्ययानि [illegible] घ्रउनालिंगावि
१०१ शेषविविनाशविषयास्त्री प्रत्ययाः प्रकृत्यंते त्याव
नः स्त्रियां [illegible] त्याप् जायामायामेयायायाः इत्यादि प्र

९१

जादेश्यापवनकाद्याः अजापडिका अश्वा कोकिला
वाला भूद्गागणिकाइत्यादि काप्यताः [illegible]विश्व
काः स्त्रियांकापिपरेसर्वेस्यश्वकारस्यइकारोभ
वति कारिकापाविकापाटिकाइत्यादिवर्षिमा
ग्रेरिहोपमवाण्याकपभमीयोः आपैवैवरूसाना

सा नोयथावावानिशादिषु॥ अपिधाने पिधाने अ
१०२ वगाहे वगाहे ह्रस्वोवा स्त्रियोकापिपरेनवादे
चएवंस्यह्रस्वोवाभवति वेणिका वेणीका नदि
102 का नदीका श्रेयसितरा श्रेयसीतरा नौकोदोह्र
स्वोनभवतिवाग्रहणादेवनिश्चयेनभवनेत्यनेके

+निपाता २

ब्रैषिषिनिंनिपातानामनेकार्थत्वात् श्वाईपेन
कारान्नाहकारांतादणोनाख्सियामीप्प्रत्ययो
भवति दंडिनी दंतिनी मालिनी करिणी ईपि
पंञोहलोपोवनात्व्यः राज्ञी शुनी मघोनी हस्तीक
री उपगवी यस्यलोपः इष्ण ग्रष्मयः नस्यलो

श्वा पुमान् स्त्री शुनी मघवा पुमान् स्त्री मघोनी
राजा पुमान् स्त्री राज्ञी

सा॰
८३

पोभवति यकारेस्वरेपरे क्षितःषकार टकार उ
कार ऋकारान्तेभ्यात् स्त्रियामीप्रत्ययोभवतिष
वराकी टक्कुकचरी डगोमती ॥ पर्वतीपटेती इ
त्यादि नदादेः नदादेर्गणात्स्त्रियामीप्रत्ययोभव
ति नदीगौरी गोमती देवादेवानीपं देव्द्राटे

८३

द्वयोः समाहारः २ त्रयाणां समाहारः ३ इंद्रस्य पत्नी १ भवस्य पत्नी २

गणात्स्त्रियामानीप्रत्ययो भवति इंद्राणी भवानी
ई समाहारे गणाश्च समाहारे वा क्वे ईप्रत्ययो
भवति गणाश्च द्वयी त्रयी पंचागौव शूद्री गणि-
की जातेर्व्योपधात् जातिवाचिनो ऽयकारोप-
यादकारांतात्स्त्रियामीप्रत्ययो भवति मेषी।

इन्द्रस्य स्त्री १ गणिकस्य स्त्री ३

मेषत्वजातिविशिष्टा स्त्री १

सूकरत्वजातिविशिष्टा स्त्री ।
हंसत्वजातिविशिष्टा स्त्री ।
कुक्कुटत्वजातिविशिष्टा स्त्री ।
ब्राह्मणत्वजातिविशिष्टा स्त्री ।

सा
१४

सूकरी हंसी कुक्कुटी ब्राह्मणी अथ कायेण पथयद्व
णात त्त्रियावैषण प्रथमवैयोवाचिनोनर्ईप् व
कव्यः कुमारी किशोरी कलभी प्रथमवयोग्रहणा म २
त् वृद्धा स्थविरा अजुग्रहणाछिशुः सोगाद्वासोरा
वाचिनोवास्त्रियामीप्प्रत्ययोभवति सुमवी

सुन्दरमुखं यस्याः १४
सा ।

109

पञ्चवतवदने पस्याः स्था २ मगवत आदिरागी तस्याः स्था २ मगाला तन्तवी अंगानि तस्याः स्था २ वा

मभावा मगाती तवंगी तवंगा वागुहणा नाय

वदना कादिकारादेनैरीपूर्वकाथः ग्रेशुलिः ग्रेशु

ली थूलिः थूलीग्राजिः ग्राजी ग्रकेरितिविशेषणा

त कतिः मतिः पैवमन्वादेः मन्वादेरणान्तिया

मीप्प्रत्ययोभवति पेकारादेशश्च चकारान्मतो

पतिः प्रमाद् स्त्री । अंतः गर्भोऽस्ति अस्याः सा इति २

मनोः स्त्री १ वृषाकपेः स्त्री १ अग्नेः स्त्री १

रौवा मनायी वृषाकपायी मनावीमनुः अग्नायी

सा १०५ पत्यादयो निपातनेपत्नी अंतर्वत्नी सावी अंइज

105 रती दारशब्दोनित्यंबहुवचनांतःपुंलिंगः दाराः

दारान् दारैः दारेभ्यः दाराणां दारेषु वैगर्णान्त ऊका

रोनाहुणवाचिनोवास्त्रियामीप्रत्ययोभवति

वामो सुंदरी उरूपस्याः सा २
युवा पुमान्
तन्वी तनुः ४
पंगुः पुमान् स्त्री
स्त्री युवतिः

पट्वी पटुः मृद्वी मृदुः उतः उकारांताद्दः प्रत्ययो
भवति पंगूः वामोरूः पूनोतिः युवतः शाहात्तियो
तिप्रत्ययो भवति युवतिः पमोनाम न्वातसादयः
युवतिः आवेतादापइति सिलोपः आईवंताद्दमे
पमेसेलोपः एवंवद्रूपेज्ञेयं इति स्त्री प्रत्ययप्रक्रि

मा
१८

यासमासाः पृथग्विभक्त्यर्थो निरूप्यते लिंगार्थे प्रथ
मा यावत्प्रत्ययार्थानतिरिक्तमर्थं वक्ष्यद्भूरूपे लिंग
तस्यैवार्थमन्मात्रे प्रथमा विभक्तिर्भवति लिंगाद
योपि प्रथमार्थाः इति केचित् तन्मेवत्त रविरिव
राजते राजा राघा नकमारी राहूयते वाभ्रूयते भव

यत्र
त्यतत्स्तर

106

कस्मा

१८

भूपालः श्रागौ श्रीरामलक्ष्मणौ सेतिः सेनः कि।
येनः ऊमाराः शोरनिसोरे रोहयेनेचनारकाः जे
गीयेते च गीतनतामेस्त्रियेने [illegible] कजाजिताः श्रोमे
उणोंवं श्रभिमृत्वीकरणार्थे प्रपंच विभक्तिर्भव। मा २
ति मोममहन्मो विंदा प्रसीदपरमेश्वर ऊँमारे

हे गोविंद त्वं मां [illegible]

दकुमारे भुवांत्वैन आमात्पाद

भवत् भगवतत्प्रघवतां सयाने ३

मा सैसमामाथोतमधेभोनपखिनः भोमः भोसमयो

११ सप्रयोमइत्येनेशहानिपान्येतेयिविषये तमे ॥

२ खभोडवायथ्यभगोक्षभ्येनमोक्षनेत्रयोक्षभोम

107 ह्राग्रानयानर्यावोः स्वयेस्मरे शोषाःकार्येकटे

मायनयोदेनपावेविस्त्रघावयोसेवयस्याया

रभाववोः शेषाविभक्त्योर्द्वितीयाषष्ठ्यौ पर्येषु भ
वेति कार्यैकमेकारके उत्याधेयाध्येसेत्कार्यैवि
कार्यैवद्वितीयाविभक्तिर्भवति कटेकरोतिका
ह्रकोरुपेपथ्यतिवार्द्वषः रोजेपशोभातिर्यमिष्टः
सोमसह्नोतिसोमेपाः यदमन्त्वाभावित।

मा
१८
२

108

उत्पाद्ये यत्सिद्धमेव प्राप्यं तेन तदाप्यं यत्राग्रणाना
मवयातेमलापकर्षो वा क्रियते तं संस्कार्यं य ज्ञप्
वो वस्था परित्यागेनावस्थान्तरप्राप्तिः क्रियते
तद्विकार्यं अभिसंबंनमोः कार्यायि गुरुपर्यादि वृ उपरि १ अधि २
त्तिवृ द्वितीयाम्रेडितान्तेषु ततो न्यत्रापि दृश्य अधर ३

द्विस्त्रि तेषु = १

ते अभितोग्रामेनदीवहति सर्वतःसेनोवजोगाछ
ति पिरेवदने उपरि उपरि पर्वतंमेघायाति अधो
धि रहेकुमाराववसेति अयोयोद्रपङ्गी सम
यासमेतिकषाग्रामे अधिग्रामे सौलावधेनौं
मैः समयोतेकोशपर्वे क्रियास्ययेमोधनेच

कर्त्तरिंप्रधाने२

सा
१.५

क्रियासिद्धुपकारकेकरणोर्थेन्टतीयाविभक्तिर्भ
वति भिनत्तिः श्रोत्रेणारामेणरावणोलोकरावणः
करणेणविदोशोषिवानवेदुद्धातेशुनः दानंपात्रे
संप्रदानकारकेचतुर्थीविदाविदेगांददाति ब्राह्म
णकन्यांददातिविश्लेषावधौपंचमी विश्लेषोविभा

१.५

विश्लेषस्य ग्रे

वधिविश्लेषधित्रिस्मविश्रेषा धौ

सेव्य सेवक भाव संबंधः

गत्तउयोवयिस्खलनया ग्रचलनयाविवर्तितनक्ष

ञापाराहोनेपंचमी थावनोख्यादयानतन स्यस्तो

गेयाख्यवनराति सेवेयेरुखी राज्ञः सेवकेबोचेव

पिहोरेतन्यस्रजने गुरूणांखवनेपश्चिकवीनोर

मवहवः आयारेसमसी आयारेयिकरणो

रज्य र[illegible]क संबंधः २

सामीपिके प्र १

[illegible] षड्विधमधिकरणे औपश्लेषिके अभि

सा व्यापके वैषयिकम् नैमित्तिके औपचारिके चेति

११ कटे शेते ऊर्मारोसोवटे गावः स्वपन्ते तिलेषु वि

द्यते तैलं दिवि वलाम् [illegible] षटम् गुहे मंनलायते धी

येङ्गलायैकविंशाणायाने भावः क्रियालक्षणार्थं

+ त२ भोवे समंमो

११

प्रसिद्धक्रियया अप्रसिद्धक्रियया लक्षणं भावः । त
त्रापि सप्तमी वर्षति देवे चौरो यातः पतन्त्वेष
मालिनि पतितो वाति । विना सह इत्येतेर्हियोगे नम्र २
स्ताप्यादिभिश्च पञ्चैते पियोगे द्वितीया यथा विभक्त
यो भवंति विना पापं सर्वं फलन्ति येन तेन णाहिणा ।

मा ३११

किंजीवितेन अंनपानेभोगे[illegible]न्यादि[illegible]दाड्राये

[illegible]सहस्रमहेश्वं[illegible]साकेसार्थेसमे

योगेपिरतीया महर्षिणेणगणतोगुरुः महेश्वा

षेत्रेमैत्रेणासाकेनयतनाभ्यांस्रवणादंताः माहेय

निर्मिथेनः मायुः नमः स्वस्ति स्वाहास्वधायालेव।

३११

इत्येतादयो गौ पंचमा २

षट् योगेश्वरेभ्यो नमो नारायणाय स्वस्ति राजे सो

माय स्वाहा पितृभ्यः स्वधा अलम्मेलो मल्लायदे

सा ३ द्वाय वषट् इत्येतै[illegible]न्नमन्त्रैः [illegible]

नीयामि ज्ञानं इत्थं विना योगेन [illegible]सी

गामि [illegible]विना अन्यागारहाविहातः निवे

षष्ठी सप्तम्यौ २

मा ११२ रणे क्रियागुणजातिभिः समुदायात्पृथक्क

रणे निर्धारणं तत्र षष्ठी क्रियापराणां मध्ये भगवदासायकः

112 श्रेष्ठः गवां मध्ये कृष्णा गौः संपन्नक्षीरा एतेषां क्ष

त्रियः शूरतमः स्वाम्यादि[illegible]योगे षष्ठी सप्तम्यौ

गोषु स्वामी गोष्वधिपतिः गवां स्वामी गवामधिप

११२

तिः वरेकार्ययोर्न्नादौ हृतिनिषष्ठी कर्त्तृविका
र्यैवषष्ठीविभक्तिर्भवति क्तादिवर्जितेकृदन्तेश
ब्देषुप्रयुज्यमाने व्यासस्यकृतिः भारतस्यश्रवणं
स्मतोर्यवकार्यैर्भिरतोयातोप्रयुज्यमानेकर्मणि
षष्ठीमातुः स्मरतिमातरंस्मरतिइत्यर्थः हेतोरती

सा
११३

113

यापंचमीवाचकत्वा अनित्याः शब्दाः कृतकत्वेन
कृतकत्वाद्वा भयहेतौ पंचमी चौराद्बिभेति व्या
घ्रात्त्रस्यति विकल्पात्ताचकिनः षष्ठीहेतुप्रयो
गे कस्यहेतोरियंकन्या इत्थंभावेतृतीया शि
खयाछात्रमपश्यत् पश्यति संसारमसारेण वै

२१५ ११

नांगविकारः येनांगेनाङ्गिनोविकारोलक्ष्यते
तस्मादंगात्तृतीयाविभक्तिर्भवति अक्ष्णाकाणः
पादेनखञ्जः शिरसाखल्वाटः वपुषावनभंजः
जनिकर्तुःप्रकृतिः जायमानस्यकार्यस्योपादान
मपादानसंज्ञंभवति यस्मात्प्रजाः प्रजायंते नर ब्रह्म।

मा ११४

115

इतिविड्डुया ख्यक्षादियोगौर्वं ख्यापादुलिपञ्चाहु

ष्टेदेवः तादैर्ष्येवैनैर्यो मेयमायं स्कृतेयन्नैनवीय

मीयमेयमू येमेमोत्तोयमेयावीयनेदानांयम्मे

केये क्षुक्वोदियोगौर्वं कुरायक्रुष्याति मिन्नाय

इत्यतिगणावते॰ऋयाति कापूलोपेकमोणयि

करणेपंचमीवक्तव्याः हृष्टोस्वदातेहृष्मीमाकृष्णे ह्य
तेनद्रस्यथेः निमित्तात्कर्मयोगेसप्तमीवक्तव्या
चर्मणिद्वीपिनंहन्तिदंतयोर्हन्तिकुंजरं केशे
षुचमरींहन्तिसीम्निपुष्कलकोहतः विषयेचसप्त
मी नकैवतरः षष्ठीसप्तम्यौचानादरे वहन्तो

मा
११५
१०
115

कोषान्तोगतश्चौरः वज्रस्तमायुष्मवदन्त्वपिस्वयमे
नार्यैर्यान्तंसायुमार्गेण मातापित्रोरुदतोःप्रव्रज
तिपुत्रः यत्नोऽतिक्षयत्मा यदिदंकार्यत्वाघन्येनस्वा
ख्यातेनकृतावोऽक्तंभवति नदापश्यमापयोऽक्ष्वा
चटःक्रियते पटःकार्यः छेदमिस्याद्दिःसर्वत्र ८।

११५

भाज्ज्होति दधिज्जुहोति पुनेति ब्रह्मणास्थानिः व

जनीर्विविदेज्ञः कर्त्ताकर्माणिकरणंसंप्रदानंतथै

वच अपादानाधिकरणमित्याहुःकारकाणिष

ड् इतिकारकप्रक्रिया अथार्थवाहिभक्तिविभ

क्तीनांपदानांसमासोनिरूप्यते विग्रहलितानां

सा ११८ ११ 116

पदानामेकत्रकरणं समासः समासश्चान्वयेनाम्ना
म्नामन्वययोग्यत्वे सत्येव समासो भवति वश
ह्यानहितोपि भवति ततो भार्याप्रकरणस्यान्यादेन
भवति परस्परमसंबंधात् स च षड्विधः अव्ययीभा
वतत्पुरुषोद्वन्द्वोबहुव्रीहिःकर्मधारयोद्विगुश्चेति

पूर्वपदप्रधानोऽव्ययीभावः द्विगुस्तत्पुरुषोऽपरपद
प्रधानौ द्वन्द्वकर्मधारयौ चोभयपदप्रधानौ बहु-
व्रीहिरन्यपदप्रधानः तस्यक्रियाभिसंबंधात् उ
भयपदप्रधानौ बलवान् एकपद्यमेकस्वर्यमे
कविभक्तिकत्वं च समासप्रयोजने स्त्रीप्रत्यये

मा ११ तिष्ठते नैगमाद्वितीयैकवचनेनच स्त्रियमा
यिहृत्यभवतीतिविग्रहे समासार्थेवाथकेवा
117 केविग्रहः स्वन्वययोगपार्थसमर्थकः यद
समुदायोविग्रहोवाक्यमितियावत् कृतेस
मासेऽव्ययस्यपूर्वनिपातोवक्तव्यः एवैभवे

११

व्ययीभावः अव्ययेपूर्वपदेसतियोन्वयः सोव्ययी
भावसंज्ञकः समासोभवति ॥ इतिसमासस
ज्ञायां समासप्रत्यययोः समासेवर्त्तमानायावि
भक्तेः प्रत्ययेचपरेलुग्भवति [redacted] ना
मसंज्ञायांस्यादयः अपिसीइतिस्थिते सतव

मा ११८ सके सोव्ययीभावो नपुंसकलिंगो भवति नपुं ॥
सकात्वाह्रस्वत्वे अव्ययीभावान्ते अव्ययीभावाय
स्याविभक्ते र्लुग्भवति अधिस्त्रिगृहकार्यं गायम
निकोनमतिरिजले नावमतिकोंते अतिवृजले
ह्रस्वादेशेसंध्यक्षरगामिकारोकारोवक्त ॥

अव्ययादधः क्रांताद्यर्थे ॥ क्रांताद्यर्थे वर्तमाना अव्ययादयः समस्यन्ते तत्पुरुषः ११८
X द्वितीयया

118

वै यथासादृश्ये यथाशोह्नसादृश्येपवर्त्ते
मानः समस्यते सोव्ययीभावसंज्ञकः
समासोभवति शक्तिमनतिक्रम्यकरोती

मा ११५ तियथाशक्ति प्रमाद्दपेपकिंयथाविस्म

119 त्पथाह्रः प्रत्नोमनतः प्रकारोन्तात प्र

व्ययीभावान्यस्याविभक्तेरम भवति ॥ ११५

अंतं वर्जयित्वा क्रमस्य समीपं उपक्रमे भवतीति वायाश्रो
याङ्. स्यैतयोर्वा अमन् भवति उपक्रमेन ह्रुते उपक्रमे
ह्रुते चतर्थी उपक्रमे दोह्रि उपक्रमाद्यानय [illegible]ननइ आ ३
तिविशेषणात् पंचम्या अमन् भवति उपक्रमे देश
उपक्रमे परो उपक्रमे नियेहि उपक्रमे वा नियेहि

योन्वयः सो० ८१
~~यो० अन्वयः सो० २~~

मा
१२

अवधारणार्थे यावतिवे अवधारणार्थे यावच्छब्दे प्रयु
ज्यमाने अव्ययीभावसंज्ञकः समासो भवति यावन्त्य
मत्राणि संभवति तावतो ब्राह्मणान्निमंत्रयस्वेति वि
ग्रहे यावदमत्रं मक्षिकाणामभावो निर्मक्षिके वर्तते
समासादौ नामकथः द्वितीयाद्येन पूर्वपदे सति योऽन्वयः

१२

मा
१२

कर्हिचित् ॥१४॥ श्रीमातृभक्तियुक्ताय श्रीविद्याराजवेदिने ॥ उपासका
य श्रद्धाय वदेन्नामसहस्रकं ॥१५॥ यानि नामसहस्राणि सद्यः सिद्धि
प्रदानि हि ॥ तंत्रेषु ललितादेव्यास्तेषु मुख्यमिदं मुने ॥१६॥ श्रीविद्ये व
मंत्राणां तत्र कादिर्यथा परा ॥ पुराणां श्रीपुरमेव शक्तीनां
ललिता यथा ॥१७॥ श्रीविद्योपासकानां च यथा देवो वरः
शिवः ॥ तथा नामसहस्रेषु वरमेतत्प्रकीर्तितं ॥१८॥ यथा
स्य पठनाद्देवी प्रीयते ललिताम्बिका ॥ अन्यनामसहस्र
स्य पाठान्न प्रीयते तथा ॥१९॥ श्रीमातृप्रीतिदं तस्मादनि
शं कीर्तयेदिदं ॥ बिल्वपत्रैश्चक्रराजे योऽभ्यर्चेल्ललिताम्बि
कां ॥२०॥ पद्मैर्वा तुलसीपुष्पैरेभिर्नामसहस्रकैः ॥ स
द्यः प्रसादं कुरुते तस्य सिंहासनेश्वरी ॥२१॥ चक्राधिराजमभ्य
र्च्य जप्त्वा पंचदशाक्षरीं ॥ जपान्ते कीर्तयेन्नित्यमिदं नामसहस्रकं ॥२२॥

१२

120

सतत्पुरुषसंज्ञकः समासोभवति ग्रामंप्राप्तो ग्राम
प्राप्तः दात्रेणाछिन्नं दात्रछिन्नं यूपायदारु यूपदारु
वृकेभ्योभयं वृकभयं राज्ञःपुरुषो राजपुरुषः अक्षे
षुशौण्डः अक्षशौण्डः क्वचिदसमासेनन्यपरत्वे वक्तव्य
अग्नेराहितः आहिताग्निः सर्वंभक्तः भक्तसर्वः समा

स्वंतानं राजा राजदंता

मा
१२१

मे ( ) क्वचिद्विकल्पः यथा गोणवहन्तः गोगणो वने गोव
वणे पानस्य वा पाणशब्दस्य णत्वं वा भवति क्षीरपा
णे क्षीरपाने क्षीरपाणं नञि नञिपूर्वे पदे सति
तत्पुरुषे समासे नकः समासो भवति न ब्राह्मणः अब्रा
ह्मणः नाम समासे सति नञो ऽकारादेशो भवति

इमेपरे नकारादिवर्णे नावकनकविकरोननयनावे
केनाराखंडत्वादि अनुस्वारे समासेसतिनजोनादेशो
भवति स्वरेपरे अष्टादश्योऽनुस्वः यमैणाविकल्पोऽथ
मैः ग्रहणस्याभावः अग्रहणे इत्यादि नदत्यनहिक
ह्वनदभावेष्ठनजवर्तते वार्णैदेहः चकारवक्रलोहे

सा
१२२
122

द्वः समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगसमाहाराश्चार्थाः
तत्रेश्वरं गुरुं च भजस्वेति प्रत्येकमेकक्रियाभिसंबन्धि
मेवेये समुच्चये समासो नास्ति वटो भिक्षामट गां चा
नयेति क्रमेणाक्रियाद्वयमेवेये न्वाचये समासो नास्ति
परस्परमेवेयात् इतरेतरयोगसमाहारे चार्थे द्वंद्व

समासोभवति ॥ द्वन्द्वेऽल्पस्वरप्रधानेकारोकारांतानां
पूर्वनिपातोवक्तव्यः ॥ धटुश्चग्रमश्चपटुग्मौ वक्ता
उक्तार्थानामप्रयोगः ॥ अग्निश्चमारुतश्चअग्निमारुतौ
भोक्ताचभोग्यश्चभोक्तृभोग्यौ ॥ धवश्चखदिरश्चधव
खदिरौ ॥ देवताद्वन्द्वेपूर्वपदस्यदीर्घोवक्तव्यः ॥ अग्नीषो

सा
१२३

123

मौ इंद्राबृहस्पती अश्वादेः सोमादीनां स्वरूपद्वंद्वे वक्त
(वृऊवच्चनमृच्च)
व्ये इतरेतरयोगे द्विवचने एकवद्भावो वा समाहारे
वक्तव्यः शशाश्वकुशाश्वपलाशाः शाश्वशाशकुशपला
शाः शशकुशपलाशं अन्यादीनां विभक्तिलोपश्च
वेश्यसमासो वक्तव्यः अन्योन्यं परस्परं एकत्वे द्वि

गृहेद्वौपकतेवर्तमानौद्विगृहेद्वौनपुंसकलिंगोभव
तः संख्यापूर्वोद्विगुः संख्यापूर्वः समासोद्विगुर्नि
गद्यते समाहारेप्यन्तईपद्विगुः समाहारेप्यैद्विगुः
समासोभवति ततोकारांतादीपप्रत्ययोभवति द
शानांग्रामाणांसमाहारोदशग्रामी पंचाग्रयः समा

सा हन्ताइन्ति पंचाग्नि पंचानां गवां समाहारः पंचगवं नपुं
१२५ सकाद्यस्वत्वे पात्राद्यंतो द्विगुर्नैवेतः पंचपात्रं त्रिभुव
125 नं त्रिफलेति कश्चित्: बहुव्रीहिरन्यपदार्थे अन्यपदार्थे
यः समासः स बहुव्रीहिसंज्ञकः समासो भवति बहु
धनं यस्य स बहुधनः अल्पधनं यस्यासौ अल्पधनः यस्य

यानस्यैकदेशो विशेषमानयायत्र ज्ञायते स तद्गुणसं
विज्ञानो बहुव्रीहिः लम्बकर्णौ यस्य स लम्बकर्णः व
क्रपाणौ यस्य स वक्रपाणिः चित्रा गावो यस्यासौ चित्र
गुः पद्मं नाभौ यस्य स पद्मनाभः कण्ठेकालः उयमिलो
मा बहुव्रीहौ विशेषणसप्तम्यन्तयोः पूर्वनिपातो वक्त

सा
१२५
125

ब्धः कृतेयत्नेयस्य सकृतयत्नः प्रियोगुडोयस्य सः प्रिय
गुडः नैष्ठाहिभ्यश्च इंडःशोभावेयस्य सइंडशोभावः प्रजामे
धयोरसकवक्रब्धः सुप्रजाः दुष्प्रजाः दुर्मेधाः धर्मादन
न सुधर्मा रूपवतीभार्या यस्य सरूपवद्भार्यः अन्यार्थे
स्त्रीलिंगस्यान्यार्थेवर्त्तमानस्य ह्रस्वोभवति पुंवद्वा स

मासेमतिसमानाधिकरणेसर्वस्यस्त्रीशब्दस्यपुंवद्भा
भवति पुंवद्भावादावापोर्निवृत्तिः वाग्रहणात्कल्या
णीप्रियइत्यादौनभवति गोः गोशब्दस्यान्यार्थेवर्त्तमा
नस्यह्रस्वोभवति पंचगावोयस्यसपंचगुः संख्यासु
व्याघ्रादिपूर्वस्यपादशब्दस्यालोपोवक्तव्यः सहस्रेण

मा
१२९

दायस्य स हस्तपात् शोभनौ पादौ यस्य स सुपात् व्या
घ्रस्य पादाविव पादौ यस्य स व्याघ्रपात् द्वौ पादौ यस्य स
द्विपात् द्विपादौ द्विपादः द्विपादं द्विपादौ शसादौ स्वरे
पैः पदादेशश्च वक्तव्यः द्विपदः द्विपदा सहस्तपदः स
हस्तपदा टाड्काः समासे समासान्ते टच्छ डकाः इत्यनेन प्रत्यया

126

वह्नवः कर्त्तारो यस्मिन्स बह्वकर्तृकः। यागः कर्म याव
यत्कल्पार्थेन दह्यते तल्पार्थेन प्रकार्थेनिष्ठ सति सक
र्मयावयः समासो भवति। नीलेच तदुत्पलेच नीलो
त्पलेरक्ताचासौ लता च रक्तलता। पुंमांश्चासौ कोकि
लश्च पुंस्कोकिलः। पुंसः खपे मे यो गौ तस्याह्लोपावक्त

सा
१२८
128

द्याः नाम्नस्सुकृतासमासः प्रादेरुपसर्गस्यनाम्नश्च

कृदंतेनसमासस्तत्पुरुषोभवति प्रकर्षेणवादःप्रवादः

कुंभंकरोतीतिकुंभकारः महदादेःमादिः समासेसति

महदादीनांमादिर्भवति महत्पुरुषेणावर्त्ततेतिमपुरुः म

हस्यसध्रिःसध्र्यङ्. समःसम्यङ्. तिरसस्तिर्यङ्.कोष्कन

ऊष्माह्वस्यतस्यऊष्मसंयोगेपरे कद्रूभवति ऊल्मिनमन्वेक
दन्तेईषदर्थेकदाचित्ः ईषदर्थेगम्यमानेकन्नकाकव
कद्रूपते आदेशोभवति किंचिदम्लं कोष्णं कदोष्णं
कदम्लं पुरुषेवा ऊष्माह्वस्यपुरुषेपरेवाकादेशोभव
तिकापुरुषः कुपुरुषः देनस्य दन्त्यादेशः षष्ठिरयिका

मी
१२९

दशषोडश षडन्तेदन्तदशायामजनरपदादेषुत्वेयाम
वाभवति इतिवक्तव्यं षड्दंतायस्यसषोडन् षोढा
षड्धा बृहतांपतिः बृहस्पतिः द्यौश्चभूमिश्चद्यावाभू
मी द्यौशब्दस्यद्यावादेशः महतष्टाकारः महांश्चासौ
देवश्चमहादेवः प्रलक्कावित कचित्समासेनाह ॥

129

नेपि विभक्तेरलुग्भवति ह्रुकुन्तकः स्लोकान्तकः

अप्सुयोनिरप्स्येन्स्त्वप्सुयोनिः उरसिलोमा उरोलो

मा न भवति हृदिस्पृक्कंठेकालः वाचोयुक्तिः दि

शोदंडः पश्यतोहरः इत्यादि समानाधिकरणेशाक

पार्थिवादीनां मध्यपदलोपोवक्तव्यः शाकप्रियः

मा
१३

पार्थिवः शाकपार्थिवः देवपूजको ब्राह्मणः देव
ब्राह्मणः आदेशश्च द्वंद्वे द्वंद्वे सति आदिपदस्य लोपो
भवति माता च पिता च पितरौ द्वंद्वे सर्वादित्वं वाज॰
मिनत्वं वर्णाश्रमेतरे वर्णाश्रमेतराः वैयाधिक॰
रणे बहुव्रीहौ मध्यपदलोपो वक्तव्यः उष्ट्रस्य

130

यद्रवगेयायस्यसक्रमद्वगोधिः ह्रंमस्यगामनमिवग
मनेयस्यामाह्रंसगामनाह्वी दिकंल्खेमेन्नायां दि
कंल्ब्यावावकोशशेमेन्नायाविषयेसमस्येतेसन
स्कषमेत्तकः समासोभवति अविग्रहोनित्यस
मासः अन्यत्स्वपदविग्रहोपि दक्षिणाग्निः सम

सा
१३।

ग्रामः इति समासप्रक्रिया अथ तद्धितोनिरूप्यते प्र
पत्येण नाम्नोपत्येथैणप्रत्ययोभवति उपगोरप
त्यमितिवाक्ये उपगोः अण इतिस्थिते समासप्र
त्ययोइति षष्ठीलोपः णकारोहद्व्यर्थः आदिस्व
रस्याञ्णितिचवृद्धिः स्वराणांमध्येय आदिस्वरस्त

१३।

131

स्याद्वृद्धिर्भवति ञ्णिति च परे वोक्ष्यस्वरे उकारस्य औ

कारस्य च अव् भवति यकारे स्वरे च परे औपगोरपत्यं

औपगवः वसिष्ठस्यापत्यं वासिष्ठः गौतमस्यापत्यं

गौतमः ऋउर्णि ऋकारस्य उर् भवति अणि परे च

षण्णां मातॄणामपत्यं षाण्मातुरः सनपज्जन्त्रषेः स

मा
१३२ कारांतान्नाम्नोन्तरेषिशब्दादपत्येइञ्प्रत्ययोभवति
यस्यलोपः इवर्णावर्णस्यलोपोभवतियकारेस्व
132 रेचपरे देवदत्तस्यापत्यंदेवदत्तिः पुरंदरस्यापत्यंपौ
रंदरिः दशरथस्यापत्यंदाशरथिः णायनणेयस्मी
या गर्गनडादित्रिस्त्रीपितृष्वस्रादेश्च गर्गादेर्नडा

देश्यादेस्त्रीलिंगात्पित्रष्वसृस्वादेश्चणण्प्रायनणण् पा॰
यणाणीयइत्येतेप्रत्यया भवंति अपत्यर्थे गर्गस्याप
त्यं गार्ग्यः वत्सस्यापत्यं वात्स्यः नडस्यापत्यं नाडायणः
चारायणः अश्वलायणः अत्रेरपत्यं आत्रेयः कपेर
पत्यं कापेयः गंगाया अपत्यं गांगेयः पितृष्वसुरप॰

मा नोपैतरक्षस्त्रीयः मानुक्षस्तृयणोमानुक्षस्त्रीयः लुब
१३३ ज्ञत्वेकचित् अणोमेध्येऽयान्तस्यप्रत्ययस्यवज्ञत्वेमति
133 कचिदन्नाभिविषयेलुग्भवति वसिष्ठाः गार्गाःविदेहा :
देवतेदमर्थे देवतार्थे इदमर्थे चोत्काप्रत्ययाभवे
ति इन्द्रोदेवतायस्येतिपैन्द्रंहविः सोमोदेवताय॰

स्येति सैमस्य देवदत्तस्येदं दैवदत्तं क्वचिद्द्वयोः ए
वौत्तरपदयोर्वृद्धिर्भवति अग्निश्च मरुच्च अग्निमरु
तौ अग्निमरुतौ देवते यस्य तत् आग्निमारुतं कर्म स्व
दोभावः सौहार्दं अत्र भावेऽपि आगावन्तकृत्वः णितो वा
उक्ताप्रत्ययाविषयोन्तरेणितो वा भवति अजोगोर्थे

मा स्यमस्यजगः शिवक्लसेयेदं यन्तः आजगवे आजगवेवा
१३४ ऊम्हदस्यांगं यइवांगं योयस्यमऊम्हदयांगपिः ऊम्हदंगये
रपांप्स्नौकौम्हदकौम्हदयेध्या गंयपादेविः गंयपाहू
स्यइकारोभवति स्वम्हस्यायेग्रामः स्वामस्थेः विम्ला
तिदंवैस्मवे योतिदंगावं ऊलमेयदं ऊलंय नदीयं मदी।

१३४

ये चतुरस्य लोपः चतुरशब्दस्य चकारस्य लोपो भव
ति यप्रत्यये ईयप्रत्यये च परे तुर्य्यः तुरीयः अन्यस्य
दक अन्यदीयं अर्द्धजरतीयं कारकात्क्रियायुक्ते का
रकादप्येते प्रत्यया भवंति क्रियायुक्ते कर्तरि कर्म
णि चाभिधेये कुंकुमेन रक्तं वस्त्रं कौंकुमं मथुरायाः

ग्रामेमाधुरः ग्रामेभवोग्राम्यः धुरंवहतीतिधुर्यः
धौरेयः कैनेयकाःकईनइयइकइयेयेप्रत्ययाभवे
तिभावाचयेषुणानंवैषेणवैकल्पिकंकार्णाटेभवः
कर्णाटकः कार्णाटकः ग्रामादागतस्तत्रजातोवाग्रा
मीणः सध्रीचीनः समीचीनः कन्यायांभवः यलो

पश्च क्वचिद्यकारस्य लोपो भवति कानीनः पौष्णी॰
णः पुष्येणायुक्ता पौर्णमासी पौषी तत्रे भवः तत्रि
यः पुष्ये भवः पुष्कियः ऐदस्यात्मनो ज्ञानकरणोऽ
द्विये ध्येदैदीव्यातिश्चाह्निकः प्राह्नेकर्यातिप्राह्निकः
वेदे भवो वैदिकी त्यजतेनाकिमाटेवध्याटेर्भवायर्थे

सा त्यतनौ प्रत्ययौ भवतः अत्रत्यः अतस्त्यः तत्रत्यः अ
१३९ द्यतनः ह्यस्तनः सदातनः स्वार्थे इति उक्ताः प्रत्ययाः
136 स्वार्थेऽपि भवन्ति देवदत्त एव दैवदत्तिकः चत्वार एव व
र्णाः चातुर्वर्ण्यं चोर एव चौरः अणीनयोः शुक्लदस्य
दोमत्वकादिः शुक्लदस्य दोवणीनयोः परयोस्तव

कतममकादिशादेशोभवति तावकं मामकं तावकीन
मामकीनः यौष्माकः युवयोरयं आवयोरयं आस्माक
यौष्माकीनः आस्माकीनः वत्तुल्ये साहश्यार्थे वत्प्रत्ययो
भवति चैत्रेणतुल्यं चैत्रवत्भावे घटवत् उदरं पटव
त् केवलेभावेनत्वपणः शाहस्यप्रवृत्तिनिमित्तंभा

मा वत्तस्मिन भावेत्वतल्त्वयणा इत्येते प्रत्यया भवंति तोतस्य
१३२ नित्यंस्त्रीलिंगतादाप्प्रत्ययः ब्राह्मणस्यभावोब्राह्मण
137 ता ब्राह्मणं ब्राह्मणाने त्वयणोने प्रथमकत्वे समाहा
रेताचगणाश्चसमाहारेताप्रत्ययोभवतिचपरंगणो
भवति त्रयाणांसमाहारस्त्रेता जनानांसमाहारोजनता

ब्राह्मणस्य कर्मभावो वा ब्राह्मण्यं ब्राह्मण्यं सम।
नस्य भावः सौमनस्यं विडम्बो भावो वैडम्ब्यं वसनो नेडः
कर्मणि यण्वक्तव्यः राज्ञ इदं कर्म राज्यं लोहिता
देर्डाडिमन् लोहितादेर्गणान्न भावे इमन्त्वयो भव
ति सचडितं लोहितिमा अणोभावः अणिमाक्र।

मा र इमीति इमनिपरे हलादेर्लघो ऋकारस्यरेफोभ।
१३८ वति प्रथिमा लघोःकिं कृशिमा हलादेःकिं ऋजि
मा एषुपरेषु दृढ भृशानां ऋकारस्यरेफोभवति
पृथोर्भावः प्रथिमा दृढस्याभावः द्रढिमा भ्रदि
मा बहोर्भाव इतिवाक्ये बहोर्लोपोभूचबहोः ।

138

बहोकनेषामिमनादीनामिकारस्यलोपोभवति
बहोस्थानेभूयादेशः बहूनांभावोभूमा अल्पस्ये
मतुप् नाम्नोमतुप्प्रत्ययोभवति अल्पस्येअस्या
स्मिन्नालोपोनास्मिन्नर्थेउपकारोन्नम् वियाना
र्थेः हतोन्नमितिन्नमागमः अन्नमोमाविनिटी

मा वे: गोमन श्रीमान् श्रीमती अङ्कवमन्त्रथेमन्त्रथे
१३९ अङ्कैोप्रत्ययोभवत: वैजयन्तीपताकायस्यासौवै
139 जयन्त: मायिक:मोनोपयाहवितैोमकावोना त्म
कावोपयाक्षवत्वितैोप्रत्ययोभवत: भेमार्गयोविघ
नेयस्येतिभवान् छद्मीदेडीहघठनोभ्रमि: किं॰

वानलक्ष्मीवान् कामीनडिदिभ्यश्चानडिनाटिभ्य
श्चवतिनौ प्रत्ययो भवतः नडित्वान् एतन्किं यत्त
द्भ्यः परिमाणे वतुः एतेभ्यः परिमाणे वतुप्रत्ययो भ
वति यत्तदोरा यत्तदोः षाह्रयोहेरालेभवति किमः
कियेश्च किमः किरादेशो भवति वत्यये परे वका॰

मा
१५
140

रस्यएकारादेशोभवति यावान् तावान् कियान्
श्चाह ऐतदो वा एतदशा इदमस्य वा इशादेशो भवति
शकारः सर्वादेशार्थः वाग्रहणाय यस्मिन्पक्षे इशा
देशो भवति तस्मिन्पक्षे वकारस्य यकारादेशो भ
वति एतावान् इयान् इयतीं त्वदादिविलः त्व

शदेर्गणा दिलप्रत्ययोभवति तेडिलः ऊौन्नतेयदंता
डरः उन्नतेर्थेवाच्येदंमशाद्वाडरप्रत्ययोभवतिदंत
रः श्रद्धादेर्गणाल्लःप्रत्ययोभवति श्रद्धालःदया
लः कृपालःअस्मायामेधास्रजभ्योमत्वर्थेविनिर्वक्त
व्यः इत्नोस्वामोविनिदीर्घः तपस्वी मायावी

सा
१४१

141

स्रग्वी मेधावी वाचोग्मिनिः वाचश्शाह्वाग्मिनि प्र
त्ययो भवति ग्मिनेर्गकारोनुबन्धो मकारादि प्र
युक्तस्येपि कार्यस्याभावद्योतनार्थः वाग्मी आ
लाटौ कुत्सितभाषिणि कुत्सितभाषिण्यर्थे वचे
थे आलाटौ प्रत्ययौ भवतः कुत्सितावाकयस्यासौ

१४१

वाचालः वाचाटः ईषदपरिसमाप्तौ कल्पदेश्यदेशी
याः ईषदपरिसमाप्तः सर्वज्ञः सर्वज्ञकल्पः पटुदे
श्यः पटुदेशीयः कविदेश्यः कविदेशीयः पाशः
कुत्सायां कुत्सितार्थे पाशप्रत्ययो भवति कुत्सितः
सर्वज्ञः सर्वज्ञपाशः प्रशंसायां रूपः प्रशस्तो वै॰

मा
१५२

152

याकरणात्मपः भत्तष्टवैंचवट् ष्टवैदष्टः दष्टचरः
ह्लीचेहृष्टचरी प्रातुर्यविकारघ्रयात्यादिष्वमयट्
घत्तुरमत्नेयस्मिन्नमौघ्रत्नमयोयत्नः मृदोविका
राः मृणमयोचटः ह्लीमयोजालाः घ्रमृतमयः श्वे
दः भक्ताच्छादनयोस्तुमयट् स्यान्नोविकारेमौ

ह: कर्णामस्यविकार:कार्यामः अत्रप्राणामयद्ध्वा
ध्यते नदर्यानिवेदवेत्याज्ञाणविक्रव्याः व्याकरणा
मर्थानिवेदवाइतिवैयाकरणाः सुशोभनो अश्वः
स्वश्वः नवेदेतिमौवश्वः नमेयिद्वेष्योयुंद्रुव मेयि
जौधीनयोःमेयिजयोयिकारयोः मंवेयिनः स्व

मा
१५३

153

रस्य वृद्धिर्न भवति किंतु तयोरुडागमो भवति इदृ
उदृ इत्येनावागमौ भवतः ऐदौच वर्णौ विश्लेषे कृत्वा
यकारात्पूर्वं इकारः वकारात्पूर्वं उकारः आदिव
रस्य ञ्णिति च वृद्धिः यथा याज्ञवादेर्गणान्नडकिन् प्र
त्ययो भवति यथा नवरुपत्यमौ यानाकिः व्यासस्या

परम्वैयाकरणिः इतो जातार्थे जातार्थेवाच्ये इतच्
प्रत्ययोभवति लज्जितः तृषितः तरतमेयविष्ठाः प्र
कर्षे अतिशायेर्थे तरतमईयस्विष्ठ इत्येते प्रत्ययाभ
वंति अतिशायेन कृष्णः कृष्णतरः कृष्णतमः शुक्ल
तरः शुक्लतमः ईयस्विष्ठौ च डिताविति वक्तव्यौ ॥

मा
१५५

144

डिति टेर्लोपः उकारो नुम्विधानार्थः नेमहतो
यौ दीर्घश्चैव च बृहतो नमितिनमागमः अतिशा
येन लघुः लघीयान् पापीयान् हिनः पापीयसी
लघिष्ठः पापिष्ठः गुर्वादेरिष्ठेमेयस्सु गर्वादिष्व
लोपो वक्तव्यो गुर्वादेर्गरादिरादेशो भवति दि

लोपश्च भवति इष्ठ इमन् इयस् परेष्वमतस्य
अति शयेन गुरुः गरीयान् गरिष्ठः गरिमा अ॰
उगुरुकस्यानेगादेशः आदिशाह्वाप्रियस्यानेग॰
देशः अतिशयेन प्रियः प्रेयान् प्रेष्ठः प्रेमास्थू
लस्य स्थः देशो इमनि परे वलोपश्च स्थविष्ठः

मा स्थवीयान् स्थवीयसा स्थविमा इलोपो ज्याशाब्दा
१४५ दीयसः ज्याशाढ्वाऽत्र वस्य इयसप्रत्ययस्य ई का
145 रस्य लोपो भवति वृद्धस्य ज्या आदेशः अतिशा
यने वृद्धः ज्यायान् ज्येष्ठः दीर्घशब्दस्य द्राघादेशः
अतिशाये दीर्घः द्राघीयान् द्राघिष्ठः प्रशस्तस्य

श्रश्चादेशः अतिशायेन प्रशस्तस्य श्रेष्ठः श्रेयान्
वहोरिष्ठेयिः वहुशब्दात् इष्ठप्रत्ययस्य इकारस्य
यिर्भवति वहोर्भूरादेशः भूयिष्ठः भूयान् किमे
ऽव्ययादाख्यातान्नतरतमयोराम्वक्तव्यः अतिशा
येन किंतरां किंतमां ऊनतरां ऊनतमांपर

सा माणवः ज्ञात्वमोनेषामारेभकानं उच्चैस्तरांमाय
१५८ ति पठतितरां पठतितमां परिमाणेदघ्नादयः प
146 रिमाणेर्थेवक्तव्येदघ्नचद्वयसचमात्रचइत्येतेप्रत्य
याभवेति जानुदघ्नंजलंशिरोद्वयसजलं प्रकृष्टमा
त्रे जलं द्वयोर्विकृतनोवैकस्यनिर्धारणे किमादिः

भ्योवाऽनतरऽनतमौवक्तव्यौ कतरोभवतोकाणवः क
तमोभवतांतात्रिकः भवतोर्येनरस्ताकिकस्तन
रडऊऋक्लव संख्येयविशेषावधारणोहित्रिभ्यानीयः
द्वेःसंप्रमाणे तृतीयः षट्चतुरोस्थः षट्चतुर्भ्यो
शस्ताभ्यांसंख्यावाचकाभ्यां थप्रत्ययोभवतिष ॥

सा
१८७

147

ष्मेभ्यो थुकः षष्ठः चतुर्थः कतिकतिपयाभ्यो
थः कतिथः कतिपयथः पंचादेर्मः पंचादेर्ग
णान्तमप्रत्ययो भवति पंचमः सप्तमः एकादश
देडः एकादशादेर्गणान् डप्रत्ययो भवति एका
दशः द्व्यष्टानो द्वात्रयोः ष्टाष्टाकषनादनषी

१८७

नेः द्वादशः त्रयोदशः अष्टादशः विंशत्यादेर्वा त

मट् विंशत्यादेर्गणान्नवा तमट् प्रत्ययो भवति

विंशतेः संख्यापूरणः विंशतितमः विंशतेस्तिलोप

श्च विंशः शतादेर्नित्यं तमट् शतादेर्गणान्नित्यं

तमट् प्रत्ययो भवति शततमः संख्यायाः प्रका

मा
१४८

148

ऐया द्विया त्रिया चतुर्थी ग्रणो णाव हेया त्रेया है
ये त्रैये क्रियाया ग्राहन्नो क्रनम पेववा गानिति
पेवक्रनः ममक्रनः द्विभ्रोमः द्विकं त्रिक
के बक्राटेः श्राम बक्राटेणोणानशाम प्रत्ययोभव
ति वक्रषाः पानमः नया यत्रे मेद्योयाः मेद्योवा

१४८

सा
१५५
149

दिनः शाह्मायैर्नयायदैप्रत्ययैर्भवतः ह्विनयवि
नय द्वयं त्रयं शोभानिपाताः कन्यादयः इतिनद्धि
नपक्रियासमाप्ता ॥ ॥ ॥

संवत् १२३० वैशाख प्रविष्टाम् २५

नं. ५३७८ - घ
सारस्वत प्रक्रिया (व्याकरणम्)
पत्राणि ~~१४६~~ १४८/१४६ (सम्पूर्णम्)
(१२७ संख्याकं पत्रमनुपलब्धम्)
संवत १६३०
कर्त्ता अनुभूतिस्वरूपाचार्यः

5378

#127 missing.

F. = 148.

Complete.

~25